

**TÜRKMENISTANYŇ YLYMLAR AKADEMIÝASYNYŇ
MILLI GOLÝAZMALAR INSTITUTY**

NURMUHAMMET ANDALYP

BABA RÖWŞEN

**Çapa taýýarlan
Rahymmämmet Kürenow**

AŞGABAT «TYAMGI » 2010

M67 Nurmuhammet Andalyp, Baba Röwşen. A.: Türkmenistanyň Ylymlar akademiýasynyň Milli golýazmalar instituty, 2010 – 110 s.

REDAKTOR

Annagurban Aşyrow, dil-edebiýat ylymlarynyň doktory.

Türkmenistanyň Hormatly Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedowyň taýsyz tagallasy netijesinde türkmen halkynyň taryhy şahsyýetleriniň, şahyrlarynyň we alymlarynyň eserleri yzygiderli halka ýetirilýär we olaryň ýubileýleri halkara derejesinde bellenilýär. 2011–nji ýylda hem ajaýyp türkmen nusgawy şahyry Nurmuhammet Andalypyň 350 ýyllyk toýy halkara derejesinde belleniler. Şahyryň «Baba Röwşen» dessany hem şu toýa niýetlenilip taýýarlanylady. Bu dessanda ahlak päkligi, ene-ata bolan hormat-sylag, birek-birege goldaw, ygrarlylyk we gahrymançylyk ýaly ruhy gymmatlyklar ündelýär.

Kitap giň okyjylar köpçüligine niýetlenildi.

YNSANPERWERLIGIŇ ÜNDEWÇISI

Täze Galkynyş eýýamynda Türkmenistanyň Hormatly Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedowyň taýsyz tagallasy netijesinde türkmen halkynyň milli mirasyny ylmy taýdan töwerekleýin öwrenmek, olary geljekki nesiller üçin gorap saklamak, bu ugurda halkara ylmy jemgyýetçiligi bilen hyzmatdaşlyk etmek babatda ägirt uly işler edilýär. Türkmen halkynyň geçmişte ýaşan taryhy şahsyýetleriniň, şahyrlarynyň we alymlarynyň eserleri ylmy esasyda öwrenilýär, halka ýetirilýär. Şeýle hem olaryň ýubileýleri halkara derejesinde bellenilýär. Muňa Belent Mertebeli Prezidentimiziň XVII-XVIII asyr nusgawy türkmen edebiýatynyň görnükli wekili Nurmuhammet Andalýbyň 350 ýyllyk toýuny halkara derejesinde belläp geçmek hakyndaky Karary hem aýdyň şaýatdyr.

Nurmuhammet Andalyp gündogar edebiýatynyň görnükli wekilleriniň biridir. Onuň baý edebi mirasy diňe bir döwürdeşlerine däl, eýsem ondan soňraky döwürleriň şahyrlaryna hem öz täsirini ýetiripdir. Döwrüniň ýeterlik sowadyny alan, Gündogar halklarynyň taryhyny we edebiýatyny kemsiz özleşdiren, arap we pars dillerine erkin erk eden Andalyp, esasan edebiýatyň dessan görnüşine öz döredijiliginde giň orun beripdir. Beýle diýildigi, şahyryň edebiýatyň beýleki görnüşlerini öz döredijiliginde seýrek ulanypdyr diýen manyny aňlatmaýar. Şahyryň liriki eserleri, aýratyn hem Nowaýy, Fizuly ýaly edebiýat pälwanlaryna at goşup döreden tahmyslary onuň ähli babatda galamyna ezber erk edýän ussatlygyny tassyklaýar.

Nurmuhammet Andalyp «Nesimi», «Oguznama», «Sagdy-Wakgas», «Kyssaýy-Pyrgun» poemalarynyň, «Leýli-Mejnun», «Ýusup-Züleýha», «Zeýnelarap», «Baba Röwşen» dessanlarynyň awtorydyr.

Türkmen edebiýatynyň taryhyny öwreniş ylmynyň ilkinji döwürlerinde «Baba Röwşen» dessany Mollanepesiň galamyna degişli edilipdi. Bu barada dil-edebiýat ylymlarynyň doktory, TYA-nyň habarçy agzasy Annagurban Aşyrow «Setirlere siňen ykbal» atly makalasynda: «Türkmen edebiýatynyň taryhyny öwreniş ylmy, «Baba Röwşen» dessanynyň Mollanepesiň galamyna däl-de, Andalýbyň galamyna degişlidigini ykrar etdi»¹ diýip nygtaýar.

---

¹ Annagurban Aşyrow. Setirlere siňen ykbal. Kitapda: Mollanepes. Goşgular ýygındysy. Aşgabat.. Türkmen döwlet neşirýat gullugy. 14 sah.

Hakykatdan-da bu dessan barada dürli pikirler aýdylypdyr. Sözümüz gury bolmaz ýaly, şu ýerde «Baba Rõwşen» dessanyndan käbir mysallara ýüzlensek ýerlikli bolarmyka diýýäris. Baba Rõwşen dessanynda şeýle setirlere duş gelýäris.

Şähri-Yklym hany-Tehrak,
Gamhorumdyr Katran, Ymlak,
Weýran boldy köşki-rowak,
Ylgar döksün hysaryma.

Şu setirlerdäki Katran, Ymlak sözlerine «Zeýnelarap» dessanynda hem gabat gelýäris. Zeýnelarap dessanynda Katran şa bolsa, onuň weziri Ymlak. Nurmuhammet Andalybyň galamyna degişli bolan beýleki dessanlarynyň hem ýazylyş usuly bilen Baba Rõwşen dessanynyň arasynda üýtgeşik ara tapawut ýok. Bu bolsa bize Baba Rõwşen dessany Andalyba degişli diýmäge mümkinçilik döredýär.

Mälim bolşy ýaly, Arap ýarymadasynda yslam dininiň döremegi bilen, soň-soňlar ol dini esaslandyryjy Muhammet pygamber, onuň ýaranlary we egindeşleri, dogan-garyndaşlary bilen baglanyşykly dürli rowaýatlar peýda bolup başlaýar. Arap edebiýatynda, bu edebiýatyň üsti bilen beýleki musulman edebiýatlarynda Muhammet pygamberiň we onuň egindeşleriniň—dört ýaranlaryň edebi keşbi peýda bolup başlaýar. Gündogar edebiýatynda Alynyň edebi keşbi hem şu usulda döreýär. Dürli halklaryň edebiýatynda, aýratyn hem pars edebiýatynda Aly bilen baglanyşykly, ýa-da onuň ady keramatly şahs hökmünde ýatlanýan eserler peýda bolup başlaýar. Bu ýagdaý ýuwaş-ýuwaşdan türkmen edebiýatyna aralaşýar. Biz şeýle ýagdaýa Andalybyň döredijiliginde hem gabat gelýäris. Andalybyň döredijiliginde Aly mowzugy «Sagdy-Wakgas» poemasynda we «Zeýnelarap», «Baba Rõwşen» dessanlarynda işlenipdir.

«Zeýnelarap» dessanynda Alynyň ogly Muhammet esasy keşp hökmünde hereket edip, Aly ikinji derejeli gahryman hökmünde hereket edýär. Bu dessanda esasy maksat Alynyň Bibi Hanapyýadan bolan ogly Muhammediň batyrlygyny, söýgä wepalylygyny, ata-enä hormatyny beýan etmek. Her-hili kynçylyga düşse-de ruhdan düşmän, tersine, çykalga gözlemek Muhammediň keşbinde teswirlenýär.

«Sagdy-Wakgas» poemasy Andalybyň Aly mowzugyndaky «Zeýnelarap» we «Baba Rõwşen» dessanlaryndan düýpli tapawutlanýar. Poema «Sagdy-Wakgas» diýlip atlandyrylsa-da, onda esasy hereket edýän Aly bilen Baba Gammar. Poemada Ala durmuş

hakykatyna mahsus häsiýet berilýär, onuň keşbi ideallaşdyrylmaýar. Emma Andalybyň ýokarda ýatlanan dessanlarynda Alynyň keşbi durmuşdan üzňe, has ideallaşdyrylyp suratlandyrylýar. Şahyryň Aly mowzugynda döreden eserlerine şu mahala çenli düýpli ylmy seljeriş edilmedi. Bu «Baba Röwşen» dessany babatda hem şeýle.

Nurmuhammet Andalyp öz dessanlaryny göçme ýordumlar esasynda döredipdir. Bu «Baba Röwşen» babatynda hem şeýle. Andalyp bu dessanynyň ýordumyny arap edebiýatyndan alypdyr. Şahyryň «Baba Röwşen» dessanynyň eliňizdäki nusgasy Türkmenistanyň Ylymlar akademiýasynyň Milli golýazmalar institutynda saklanýan golýazmalaryň esasynda taýýarlandy.

Tekst taýýarlanylanda, esasan, wakalar doly we yzgiderli beýan edilýän, seneleri boýunça gadymy hasaplanylýan 597, 12, 365, 5781, 7084 belgili bukjalardaky golýazmalar seçilip alyndy.

Milli golýazmalar institutynyň golýazmalar hazynasynda «Baba Röwşen» dessanynyň 31 sany golýazma, 22 sany daşbasma, 3 sany golýazma surat nusgalary saklanylýar. «Baba Röwşen» dessanynyň golýazmalary şu aşakdaky belgili bukjalarda saklanylýar: 12, 21, 66, 111, 202, 365, 368, 597, 966, 1121, 1156, 1961, 1246, 1402, 1973, 3199, 3229/1, 3562, 4201, 4476, 4088, 5781, 5814, 6026, 6160, 7005, 7084, 7156, 7585, 7767, 8385.

«Baba Röwşen» dessanynyň daşbasma görnüşleri Milli golýazmalar institutyndaky 286, 345, 351, 491, 498, 1241, 1298, 1454, 1514, 1563, 1586, 1744, 1808, 1910, 2026, 2117, 2316, 2495, 2640, 2749, 2840, 4871 bukjalarda, fotonusgasy bolsa 146, 123, 107 bukjalarda saklanylýar.

Golýazmalar institutynyň hazynasynda saklanýan «Baba Röwşen» dessanynyň senesi boýunça gadymysy 597 belgili bukjada saklanýar. Onuň senesi 1296-njy hijri (1876-1877). 12 belgili bukjadaky golýazma «Atamyrat Gögüş ogly. Sene 1301 (1883-84 milady)» diýlip ýazylan şahsy möhür basylan. Sene, takmynan, XIX asyryň soňky çärýegi. Bu nusga dessanyň (käbir nogsanlyklar bar diýmeseň) has doly, has anyk, wakalaryň beýan ediliş yzygiderliligi, çeperçiligi, kyssalarda wakalar ünsden düşürilmänligi bilen beýleki golýazmalardan tapawutlanýar. Şeýle-de, saýlanyp alnan golýazmalaryň arasynda senesi boýunça ikinji ýerde durýar.

«Baba Röwşen» dessany 1903-1916-njy ýyllar aralygynda daşbasma usuly bilen dürli çaphanalarda 20 gezek neşir edilip, okyjylar köpçüligine hödürlenipdir².

Baba Röwşen dessany ilkinji gezek filologiýa ylymlarynyň kandidaty M.Çaryýew tarapyndan çapa taýýarlanyp, 1991-nji ýylda «Nurmuhammet Andalyp. Dessanlar» ady bilen neşir edildi.

Dessan «Baba Röwşen» diýlip atlandyrylsa hem, onda baş gahryman hökmünde Baba Röwşeniň keşbi öçügsi berlipdir. Dessanda Baba Röwşen Berber şäherinde Alyny gul edip satyp, Medinä dolanyp gelyär we müň tylla karzyny üzenden soňra, keşp hökmünde ýaşamagyny bes edýär. Has takygy dünýäden ötyär. Ol dessanyň başynda ýer urup ýerde galan garyp hökmünde teswirlenýär. Aly bu mätäç bendä kömek etmek üçin özüni Kaşamşam ady bilen Berber şäheriniň patyşasy Mergup şa müň tylla satdyrýar. Şol pursatdan başlap baş gahryman hökmünde Aly uly rol oýnaýar. Dessanda mätäç bendä kömek etmek, adamlaryň agyr günlerinde goldaw bermek ýaly häsiýetler Alynyň üsti bilen açylyp görkezilýär. Sebäbi XVII-XVIII asyrlar türkmen durmuşynda hezreti Alynyň göreltesi halka has täsirli bolupdyr. Andalyp şol maksat bilen dessanda baş gahryman hökmünde hezreti Alynyň keşbini döredipdir diýsek ýalňyşmasak gerek.

Andalyp «Baba Röwşen» dessanynda baş gahrymanyň döwründe bolmadyk, soňra bolup geçen wakalary öz söz ussatlygy bilen şygrylaryň arasyna goşmagy başarypdyr. Mysal üçin, dessanda Baba Röwşen öz ýurduna dolanyp gelyän pursatyny beýan edýärkä dessandan şeýle sözlemi okaýarys: «Baba Röwşen hezreti Bilalyň peýşin azanyňy eşidip, wagtyhoş bolup, Resuly Hudany ýat kylyp, pygamber Hudanyň şanlaryna bir muhammes okadylar». Şol muhammesde şeýle setirler bar:

Kerbela deştinde galgan ýetmiş iki ten üçin,

Tä tirikdir men köýer bu hassa janym, ýa resul.

Bilşimiz ýaly, Kerbala wakasy has takygy, Alynyň ogly Hüseyiniň Kerbala çölünde bolan söweşde öldürilmegi 680-81-nji ýyllarda bolup geçýär. Bilal bolsa Muhammet pygamberiň azançysy bolup, ol 641-nji ýylda Şamda aradan çykypdyr.

Ýa-da, başga mysal:

---

² Ýazberdiýew A. Arap grafikasynynda neşir edilen türkmençe kitaplar. Aşgabat, 1981, 37-38 s.

Owwal-u ahyr umyt erer senden bikal-u kyl,
Belki, Nugman mezhebimiz milleti şundag delil,
Nagtyň içre arzy-hal eýläär bu Rõwşen hassa dil,
Hem durud-u tekbirimdir, hem azanym, ýa resul!

Bu ýerde Andalyp Abu Hanypany, ýagny, Ymam Agzamy ýatlap geçýär. Ol öz alan bilimine, terbiýesine baglylykda «Nugman mezhebimiz milleti şundag delil» diýip ýatlaýar. Ymam Agzam mezhebi türkmen halkynyň ata-baba gelýän ýoly. Bilşimiz ýaly, yslam dinindäki dürli mezhepler, Muhammet dünýäden ötensoň, has takygy, «Baba Rõwşen» dessanynda beýan edilýän wakalaryň bolup geçen döwründen soňra emele gelýär. Muhammet pygamberi gören adamlara sahaba, sahabany görenlere tabygyn, tabygynlary gören adamlara bolsa tabg tabygyn diýilýär. Ymam Agzam tabg tabygyn, ýagny Muhammet alayhyssalamdan üç arka soňra dünýä inýär.

Andalybyň «Baba Rõwşen» dessany aslynda Aly bilen baglanyşykly dörän rowaýatlardan alnypdyr. Şahyr öz pikirlerini baş gahrymanlar Baba Rõwşeniň we Alynyň keşbi arkaly beýan edipdir. «Baba Rõwşen» dessanynda şeýle setirler bar:

Hakyň ýady daýyma könlünde hemrahyň seniň,
Ol Uhut dagyna çün basan eser paýyň seniň,
Daşkent – u Nurata barar gadamgähiň seniň,
Şähri – Balh etrapyda ermiş ýatar jaýyň seniň,
Üşbu älem bir mübärek adyga dolan Aly.

Bu ýerde Aly bilen baglanyşykly halkyň arasynda ýaýran rowaýatlar muhammese siňdirilipdir. Hezreti Alynyň gadam basan ýerleri we ölenden soňra şähri-Balhda jaýlanmagy ýaly maglumatlar halk döredijiliginiň eserleridir. Dessandaky wakalaryň aglabasy adatdan daşary ýagdaý, ýagny aždarhany öldürmek, suwy bent etmek, alty aýlyk ýoly birnäçe sagatda geçmek ýaly wakalar bu aýdylanlary doly tassyklaýar.

Baba Rõwşen dessanynda şygryň birnäçe görnüşleri bar. Olar gazal, muhammes, mynajat, nagt we müstezatdyr. Bu şygry görnüşleriniň käbirleriniň üstünde durup geçeliň.

«Mynajat – klassyky poeziýada dini mazmunly şygrylaryň bir görnüşi bolup, onda şahyrlar dürli dileg bilen Hudaýa ýüzlenýärler. Şunuň üçin bu zeýilli şygrylaryň baş heňi agy, ahy-nala bolýar. Mynajatda şahyr halk köpçüliginiň görgülerini, betbagytçylygyny hem islegini beýan edýän bolsa, onda bu zeýilli eserleriň olaryň dini äheňde bolmagyna garamazdan, durmuş bilen baglanyşygy bardyr».³

Baba Röwşen dessanynda birnäçe mynajatlar bar. Dessan şu aşakdaky setirler bilen başlanýar:

«Jöhitleriň sözüne biçäre Baba Röwşeniň köňülleri bozulyp, başyna külpet düşüp, gözlerinden katra-katra ýaşyn döküp, jemygy-pygamberleri ýat kylyp, Perwerdigäre bir mynajat okady. Mynajaty-Baba Röwşen bu turar:

Eý, ýaranlar, köpdür könlüm armany,
Myradymy bir Alladan dilär men.
Hak Özüdir barça derdiň dermany,
Zar eýleýip, Rebbenadan dilär men.»

Başga bir ýerde şeýle setirlere duş gelýäris: «Şahymerdan Mergupdan pata alyp, serçeşmeýi-derýany baglamaga jünäberdiler. Hezreti Aly şäherden çykyp, Hudaýtagala bir mynajat okady. Mynajaty-Kaşamşam bu turar:

Iki älem içre ulug patşa Sen,
Kadyr Alla, Sen biler Sen halymy,
Bendäniň halyndan daýym ägä Sen,
Kadyr Alla, Sen biler Sen halymy.»

Görnüşi ýaly, getirilen mysallaryň ikisinde hem gahrymanlar öz düşen kyn ýagdaýlaryndan çykalga gözläp Hudaýa mynajat edýärler».

Dessanyň bir ýerinde mustezat şygyr görnüşi bilen ýazylan goşgy hem bar:

«Mustezat – her bir setiriň soňuna goşmaça bölek artdyrylan şygyr formasydyr. Artdyrylan bölekleriň manysy esasy setirlerdäki manynyň üstüni doldurmalydyr. Kapiýa boýunça olar özara sazlaşýarlar. Esasy şygyr setirlerinden mustezady emele getiren bölekleri aýryp taşlasaň hem, olar özüniň bütewiligini many taýdan-da, görnüşi taýdan-da saklamalydyr. Mustezat aýratyn şygyr formasy däl. Esasy bent nähili formada bolsa,

³ R. Rejebow. Edebiyat ylmyna degişli terminleriň sözlügi. Türkmen neşirýaty 1960, 127 s.

artdyrma bölekleri hem şoňa eýerýärler».⁴ Mysal üçin dessanda: «Emma Hezreti Alynyň mübärek gollary ýedi düýe ýüki zynjyr bilen bagly durar erdi. Aly Şahymerdan bent içinde köňülleri gam basyp, şol wagtda bir müstezat okadylar:

Saldyň maňa bir türpeýi-gam külpeti-söwda,

Ýa Wahydy-Kahhar.

Enduh-u sütem, renj-u elem, şuryşy-gowga,

Ýa Kadyry-Jepbar».

Mundan başga-da, Baba Rõwşen dessanda nagt bilen ýazylan setirlere hem gabat gelýäris.

«Nagt– Muhammet aleýhissalamy öwüp ýazylan şygrylar».⁵ Dessanda şeýle setirler bar: «Düldüli münüp, Zülpükary gylapyndan çykaryp, gollaryna alyp, kapyrlary gyra başlady. Resuly-Hudany ýat edip, salawat iberip, wagtlary hoş bolup, bir nagt okady. Nagty-Hezreti Aly Şahymerdan:

Her lahza ýat eýleý sizi,

Hamdy-senahym, ýa Resul!

Iki älem içre meniň,

Puşty-penahym, ýa Resul!»

Umuman, dessanyň beýan ediliş çeperçilik usuly örän baý bolup, ähli döwürlere gabat gelýän taryhy wakalary, rowaýatlary, şahsyýetleri öz içine alýar.

Sowet Soýuzy ýyllarynda gahyrmançylykly eserlerimiz barada alymlar anyk pikirler ýöredip bilmediler. Mysal üçin Ö.Abdyllaýew: «Baba Rõwşen», «Zeýnelarap» ýaly dini-fantastik dessanlardaky dini kultlardan bolan gahrymanlaryň obrazynyň dini-mistik boýunça ideallaşdyrylyp hem-de toslama ýagdaýlarda ýüze çykarylyp görkezilýän taraplary halkyň idealyna laýyk gelmeýär, halky ruhlandyryp-da bilmeýär».⁶ diýip belleýär. Bu şol döwrüň talaplaryna görä ýöredilen pikir-garaýyş diýsek, öte geçdigimiz bolmasa gerek. Sebäbi geçmişimizi golýazma çeşmeleri esasynda öwrenmek ilkinji mesele bolup durýar. Şonuň üçin bu dessanlary doly we dürs öwrenmek esasy wezipe. Bu dessanlaryň içinden ahlak päkligi, ene-ata bolan hormat-sylag, birek-birege goldaw,

⁴ R. Rejebow. Edebiýat ylmyna degişli terminleriň sözlügi. Türkmen neşirýaty 1960, 126 s.

⁵ Ferit Devellioglu. Osmanlica-Türkçe Ansiklopedik Lugat. Ankara 2002, 809 s.

⁶ Ö.Abdyllaýew. Türkmen prozasynda döp we täzeçillik. Aşgabat-1972, 63 s.

mätäje kömek etmek, sözüňe ygrarlylyk we gahrymançylyk ýaly mowzuklar eriş-argaç bolup geçýär.

Ýene-de bir bellemeli zat, biz dessandaky käbir şahsyýetler barada taryhy şahs hökmünde gabat gelmedik. Baba Röwşen dessanyň esasy wakalary Mergup şa bilen baglanyşykly bolup durýar. Şol nukdaýnazardan Mergup şa kimkä diýen sorag ýüze çykýar. Biziň pikirimize görä, Mergup şa taryhy şahs däl-de, eýsem, halkyň aruw edýän, isleýän hyýaly keşbi hökmünde döredilen bolmaly. Sebäbi Mergup sözüni arap dilinden türkmen diline terjime etsek, halanýan, hemmeler tarapyndan gowy görüp gözlenýän, islegli we söýgüli ýaly manylary aňladýar.

Dessanda Mergup şanyň iki sany weziri bolandygy barada şeýle setirler bar: «Indi Hezreti Alydan söz eşidiň. Baba Röwşeni uzadyp, özi Mergup şanyň hyzmatynda boldular. Emma Mergup şanyň Meşhur we Makbul diýen iki weziri bar erdi». Aslyýetinde Mergup bilen Makbul sözleri many taýdan bir-birlerine has ýakyn. Makbul– kabul edilen, halanýan ýaly manylary aňladýar. Şu sözleriň manylaryndan çen tutsaň, Andalyp halkyň isleýän, arzuw edýän gahrymanlaryny döredipdir.

Nurmuhammet Andalybyň «Baba Röwşen» dessanynyň eliňizdäki nusgasyny okan halatyňyzda, onda eseriň 1991-nji ýyldaky nusgasyndan tapawutly setirlere duşmagyňyz mümkin. Mysal üçin, 1991-nji ýylyň neşirinde käbir ýerde şeýle setirleri okaýarys:

Üç ýüz müň ýyl ýyglap, tilde senasy,

Dergähiňde bagyşlandy günäsi,

Jümle pygamberiň ata-enesi,

Adam bilen Howadan dilär men

Bu neşirde ýokarky bendiň birinji setiri, ygtybarly golýazmalar esasynda düzedilip, aşakdaky görnüşde berildi. Bu bendiň birinji setiri şeýle beýan edilýär:

«Üç ýüz ýyl ýörgendir, dilde senasy».

Bu ýerde Adam ata bilen Howa enäniň jennetden kowulmagy bilen baglanyşykly rowaýat ýatlanylýar. Ygtybarly çeşmelerde ol üç ýüz müň ýyl däl-de, üç ýüz ýyl diýlip berilýär.

**Rahymmämmed Kürenow,
TYA -nyň Milli golýazmalar institutynyň
uly ylmy işgäri**

Emma rawyýany-ahbar we nakylany-asar ondag rowaýat kylarlar kim, Medine şäherinde Baba Röwşen diýen bisýar kaşşak bir sahaba bar erdi. Özi zyýada aýalment erdi.

Emma bir jöhide müň tylla eşrepi karzy bar erdi. Hiç onyň alajyny kyla bilmez erdi. Emma ol jöhüt bir gün gelip:

– Eý, Baba Röwşen, bu gün meniň pulumy bergil, ýa meniň dinime girgil, bolmasa, gyzyňy maňa bergil – diýdi.

Onda Baba Röwşen biçäre:

– Eý, jöhüt, sen maňa erteň peýşingeçe möhlet bergil, Huda halasa, puluňy tapyp berer men. Eger tapa bilmesem, seniň bu üç gepiňden birinden birin kabul kylar men – diýdi.

Elkyssa, jöhidiň: «Özi kaşşak bolsa, erteň peýşingeçe ne ýerden tapyp berer?» diýip hyýalyňa geldi. Baba Röwşen: «Men tapyp berer men» diýip, wada kyldy. Jöhüt kabul kyldy we Baba Röwşene möhlet berdi.

Baba Röwşen biçäre: «Metjidi-Medinä baryp, Pygamber-Hudanyň aldynda ýyglaýyn» diýip, jöhütleriň güzeriden ötüp barar erdi. Oşol wagt bir jöhüt:

– Eý Baba Röwşen, ýol bolsun! Kaýda barar sen? – diýdi. Onda Baba Röwşen:

– Ýehudy diýen birine müň tylla eşrepi karzdar erdim. Meni köp gyssap teň kyldy. Ahyr erteň peýşingeçe möhlet alyp, «Pygamber-Hudanyň aldyna baryp, mübärek aýaklaryna ýüzümi sürtüp ýykylsam, şaýet ki meni şol beladan halas kysalar» diýip, oşol jöhidiň puluny istäp, pygamber alaýhyssalama barar men – diýip ötüberdi.

Onda ol jöhütler kah-kah birle gülüp, ony masgara kylyp:

– Eý, Baba Röwşen, kim, owwal sen özüň kaşşak, senden beter pygamberiň kaşşak-gedadyr. Sen bargynça galasyndan maly gelermi, ýa sähradan düýesi we ýa bezirgeni gelermi saňa beredir – diýdiler.

Jöhütleriň sözüne biçäre Baba Röwşeniň köňülleri bozulyp, başyna külpet düşüp, gözlerinden katra-katra ýaşyn döküp, jemygy-pygamberleri ýat kylyp, Perwerdigäre bir mynajat okady. Mynajaty-Baba Röwşen bu turar:

Eý, ýaranlar, köpdür könlüm armany,
Myradymy bir Alladan dilär men.
Hak Özüdir barça derdiň dermany,
Zar eýleýip, Rebbenadan dilär men.

On sekiz müň älem birle daglary,
Gurt-gumursga hem bilbil-u zaglary,
Ol ýaratdy agma birle saglary,

Gedadyr men, oşol Şadan dilär men.

Üç ýüz ýyl ýörendir dilde senasy.
Dergähinde bagyşlandy günäsi,
Jümle pygamberiň ata-enesi,
Adam bilen ol Howadan dilär men.

Mekgäniň binýadyn ymarat eden,
Barça adam ony zyýarat eden,
Kadyr Möwlam Özi beşarat eden,
Ol Halyly-basapadan dilär men.

Şaýet, rehim kylgaý gözüm ýaşyna,
Ýaratdy kapyry degre-daşyna,
Daragt içre erre geldi başyna,
Oşol ruhy-Zekeryadan dilär men.

Ýehudy elinden çyksam salamat,
Bir eziz başyma niçe melamat,
Çah içinde tapan kurby-sagadat,
Ýusup bilen Züleyhadan dilär men.

Ymmat üçin gözden terk edip habyn,
Saçarlar her zaman dürri-naýabyn,
Açarlar magşarda şepagat babyn,
Ol Muhammet Mustapadan dilär men.

Düldül münüp, Zülpükary golunda,
Melaýyklar durar sag-u solunda,
Howzy-Köwser suwly käse golunda,
Röwşen diýer, Murtazadan dilär men.

Elkyssa, Baba Röwşen bu mynajaty tamam kylyp, jöhitlelerden ötüp, Medine metjidine baryp, zar-zar ýyglaý, salam berip, içeri girdi. Resuly-Hudany görüp, zyýarat kylyp, arzy-halyn beýan eýläp, ol Hezreti sallalahy alayhy weselleme garap, bir gazal okady. Gazaly-Baba Röwşen bu turar:

Sadagaň bolaýyn älem serweri,
Mazlumlara lutf-u enaýat barmy?

Döw-u peri, yns-u jynsyň rehberi,
Garyplara zerre kipaýat barmy?

Düşüpdür başyma Hakyň belasy,
Bu gün weýran boldy könlüm galasy,
Dynmaý akar iki gözüm jalasy,
Mundan artyk maňa musybet barmy?

Hiç kişi bolmasyn men dek giriftar,
Bir jöhitden mün eşrepi karzým bar.
Dergähiňe ýyglap geldim intizar,
Azaşan gullara beşarat barmy?

Erte peýşin möhlet berdim özümi,
Ýa Mustapa, bawer eýläň sözümi,
Ol gany, men gallaç, alar gyzymy,
Döwrüňizde mundag rowaýat barmy?

Şergi-päkiň meniň golum tutmasa,
Şul hajatym şu gün sizden bitmese,
Öz dinine salar şu gün ýetmese,
Ymmat içre men dek kesapat barmy?

Baba Rõwşen diýer külpetim bisýär,
Ýalňyz başym mün belaga giriftar,
Owwal-ahyr sen bolmasañ medetkär,
Asy ymmatlara şepagat barmy?

Elkyssa, Resuly-Huda Baba Rõwşenden bu sözi eşidip, seda kylyp:

– Ýa halaýyklar, Babanyň möhümin bitirer dek kim bar?! – diýdi. Üç mertebe seda kyldy. Hiç kişiden seda çykmady.

Şol wagt Aly Şahymerdan syçrap ýerinden turdy. Ondan soň Hezreti Aly kerremallahu wejhuhu mert talap kylyp:

– Ejazat berseňiz, inşä Allatagala biz bitirermiz – diýdi.

Onda Resuly-Huda:

– Ýa, Aly, sizde Düldül bilen Zülpükardan gaýry nemersäňiz ýokdur, niçik bitirer siz? – diýdi.

Onda Hezreti Aly:

– Ýa Resulalla, malym bolmasa, başym bardyr. Başym sag bolsa, mal tapylar – diýdi.

Ondan soň Resuly-Huda pata berip, Hezreti Alyny ýola saldylar.

Emma Hezreti Aly kerremallahu wejhuhu metjitden çykyp, Baba Röwşeniň golundan tutup, ýola rowana boldular. Emma ýolda görseler, ymam Hasan bilen ymam Hüseyin daşaryda oýnap ýörer erdiler. Atasyna gözleri düşüp ýüwürdiler, towazzyg birle salam berdiler we gelip aýtdylar:

– Ýa ata, kaýda barar siz?

Hezreti Aly:

– Eý, jigergüşlerim, Baba Röwşene bir zaman hemra bolup barar men, sizler gaýdyňlar. Men hem inşä Allatagalla geler men – diýdiler.

Onda ymam Hasan, Hüseyin kabul kylmadylar.

Ondan soň Hezreti Aly ogullaryna pendî-nesihat berip, töwella kylyp, bir gazal okady. Gazaly-Hezreti Aly bu turar:

Gaýdyň indi, iki gözüm röwşeni,
Pelek meni saldy beýle sowdaga.
Degre-daşda köpdür ataň duşmany,
Gije-gündiz ýalňyz jünäp her ýana.

Tekýe diläp daýym namy-Allany,
Hemaýat eýledim hak Mustapany,
Şam-u säher özüm istäp belany,
Keşter eder men çöli, dagy, derýany.

Birniçäni gördim, berdim janymy,
Birniçäniň juýbar etdim ganyny,
Birniçäniň läş eýledim tenini,
Birniçäni atdym suýy-semaga.

Herne kysmat ýazylanyn görer men,
Ganym görsem, şury-gowga salar men,
Şazadalar, melul bolmaň, geler men,
Goýuň meni, ýoldaş bolaý Babaga.

Ataňyz diýr, men sizlere perwana,
Bu dünýäde menden nam-u nyşana,
Täze gül siz, barmaň bady-hazana
Oturyň töwekgel eýläp Hudaga.

Elkyssa, şazadalar bu sözi eşidip gaýtdylar.

Emma Hezreti Aly Baba Rõwşen bilen şähri-Medineden çykyp, sähra ýüzlenip ýöriberdiler. Oşol wagt Baba Rõwşen:

– Ýa Aly, bir ýerde gömüp goýan dünýäňiz barmy? – diýdi.

Onda Hezreti Aly:

– Eý, Baba Rõwşen, bizlerde dünýä ne işlär. Bizlere dünýä duşmandyr. Bizler hem halaýyklar dek dünýäni dost görsek, bizlere hem dünýä tapylar. Çünki men dünýäden gaçar men, dünýä hem bizden gaçar – diýdi.

Onda Baba Rõwşen:

– Aly, imdi dünýä sizde bolmasa, maňa bolmasa kimde bolar eken – diýip, pelekden şikwe kylyp, niçe ýerlerden tymsal getirip, köňli gamgyn bir gazal okady. Gazaly-Baba Rõwşen bu turar:

Saňa gelip bähbidimi bilmedim.
Günbe-gün, dembe-dem beter sen, dünýä!
Gaflat bilen ýördüm, pikir kylmadym,
Hup bilip men indi öter sen, dünýä!

Niçeler damanyň tutupdyr gola,
Niçäni mal berip çykardyň çöle,
Ýetirmeý menzile, baralmas ýola,
Suwsadyp, çarçadyp gider sen, dünýä!

Birniçe adamyň wagtyn hoş edip,
Birniçäni misli uçar guş edip,
Birniçäni gaýgy-gama duş edip,
Barçanyň başyna ýeter, sen dünýä!

Birnäçäniň köňlün awlap alyp sen,
Humar taşlamaga türpe galyp sen,
Her kime bir dürli oýun salyp sen,
Meşgul edip ahyr utar sen, dünýä!

Başda dolan ýok sen, asly haly sen,
Her kişi dost görse, onuň maly sen,
Mejlis içre ajap serwi nüzli sen,
Kimi gapyl görseň tutar sen, dünýä!

Owwal-ahyr gelen päkize gyz sen,
Magşuklar içinde jandan eziz sen,
Aşygyňa gant-asaldan leziz sen,

Mesti-biygtyýar eder sen, dünýä!

Bir gözel sen, adyň „dal” bilen „nundyr”,
Gamyňdan talyplar gözýaşy hundur,
Saňa gelenleriň haly zebundyr,
Işwe bilen hezil eder sen, dünýä!

Birewiň destine berip sen rowaç,
Birewi eýlediň müflis-u gallaç,
Birewi eýlediň aj-u ýalaňaç,
Birewi birewe satar sen, dünýä!

Gam ýolunda azym kerwenler galyp,
Gaýgy bilen onuň etrapyn alyp,
Külpet aždahasy zäherler salyp,
Bu Rõwşen hassany näder sen, dünýä?

Elkyssa, Baba Rõwşen bu sözi tamam etdi. Ondan soň, Hezreti Aly Baba Rõwşeniň bu sözüne rehmi gelip, Baba Rõwşene birnäçe hoşamatlar aýdyp, bir gazal okady. Gazaly-Şahymerdan bu turar:

Dünýä diýseň, Baba Rõwşen,
Gel arkama müngül imdi.
Essiň gidip, ýykylar sen,
Mäkäm gözüň ýumgul imdi.

Kaýda barsam, birge elteý,
Göz görmegen ýerge elteý,
Alty aýlyk ýolga elteý,
Keramatym görgül imdi.

Gallaçlykdan bolduň eda,
Saňa janym kylaý pida,
Karzdarlykdyr gahry-Huda,
Zynhar, hezer kylgyl imdi.

Bazara sal meni eltip,
«Gulum» diýip, meni satyp,

Medinäge gelgil gaýdyp,
Sen jöhide bergil imdi.

Eziz başym saňa guldur,
Karzyňň alajy şuldur,
Musulman sen, diniň birdir,
Karzdan halas bolgul imdi.

Adym Aly Şahymerdan,
Ýene diýrler Şiri-Ýezdan,
Dostlar maňa bolar handan,
Sözüm kabul kylgyl imdi.

Elkyssa, Hezreti Aly, kerremallahu wejhuhu bu sözi tamam kylandan soň:

– Eý, Baba, gel meniň arkama müngül – diýip, Baba Röwşeni mübäre arkalaryna alyp, mäkäm edip göterdi. Ýene Hezreti Aly:

– Ýa, Baba Röwşen, indi sen gözüňi ýumup, «Alhamy» bir mertebe okap, «Welez-zallyn, ämin!» diýip, gözünü açgyl – diýdi.

– Baba Röwşen kabul kyldy. Gözüni ýumup, «Alhamy» okady. «Ämin!» diýip, gözünü açdy. Erse, Baba Röwşen özüni başga ýerde gördi.

Baba Röwşen haýran bolup:

– Ýa Aly, bu niçik ýerdir?! Bu şäheriň ady ne turar? – diýdi. Hezreti Aly:

– Ýa Baba Röwşen, bu şäheriň adyna şähri-Berber diýerler. Medine mundan alty aýlyk ýoldur – diýdi. Onda Baba Röwşen:

– Ýa Aly, bir demde alty aýlyk bu ýoly niçik aldyň we siz niçik belent perwaz ýigit eken siz – diýdi. Ondan soň Baba Röwşen Hezreti Ala garap, ondan jogap sorap, bir gazal okady. Aly hem jogap berdi. Gazaly-Baba Röwşen bu turar:

Baba Röwşen: Gurbanyň bolaýyn, eý berna ýigit,
Asla niçik belent perwaz erer sen?
Şujagat babynda şir endam, ýigit,
Asla niçik belent perwaz erer sen?

Aly: – Meni sorsaň, Baba, Hakyň şiri men,
Asla özüm sahypkyran erer men.
Meýdana girende äriň äri men,
Asla özüm sahypkyran erer men.

- Pygamber aldynda nowaz eýlediň,
Hiç kimse dem urmaý owaz eýlediň,
Alty aýlyk ýola perwaz eýlediň,
Asla niçik belent perwaz erer sen?

- Her ýerde garyplar howandary men,
Musulman bendäniň nik kerdary men,
Sahyby-Düldül-u Zülpükary men,
Asla özüm sahypkyran erer men.

- Köňlüm Hak ýolunda maýyl eýlediň,
Keramatyň maňa zahyr eýlediň,
Ýa meni sergeşte-saýyl eýlediň,
Asla niçik belent perwaz erer sen?

- Gorkma, Baba, asan bolar müşgiliň,
Inşa Alla, semer tapar hasylyň,
Gözlerime jilwe berer menziliň,
Asla özüm sahypkyran erer men.

- Özün pähliwan sen, arslan sypatly,
Meýdana girende Rüstem kuwwatly,
Melaýyk syratly, Jebraýyl ganatly,
Asla niçik belent perwaz erer sen?

- Meýdana girip men, kârim ihtimam,
Bir zamanda niçik işler serenjam,
Ýedi asman goýdy maňa ýedi nam,
Asla özüm sahypkyran erer men.

- Göz açgynça kyldyň watany berbat,
Rastyň diýgil, eý-ä äleme ussat,
Beşer oglumy sen, ýa hut perizat,
Asla niçik belent perwaz erer sen?

- Haýbar hysaryny weýran kylyp men,
Kufr ähline şur-u gowga salyp men,
Murtaza men, ibni Abu Talyp men,
Asla özüm sahypkyran erer men.

– Rõwşene eýlegil adyň müberra,
Ýüzüňde zahyrdyr nury-huweýda,
Ýa meger erer sen ol şiri-Derga,
Asla niçik belent perwaz erer sen?

– Adym Aly, arşy-agla jaýymdyr,
Gije-gündiz gaza haýry-haýymdyr,
Bawer et sözümi, Hak güwähimdir,
Asla özüm sahypkyran erer men.

Elkyssa, Baba Rõwşen bilen Hezreti Aly bu sözi tamam kyldylar.

Ondan soň Baba Rõwşeniň sellesiniň bir ujun mübärek boýunlaryna baglap, ýene bir ujun Baba Rõwşeniň goluna berdi. Ondan soň, Hezreti Aly Baba Rõwşene sözün taýynlap:

– Eý, Baba Rõwşen, zynhar, meniň aýdan sözümden çykmagyl – diýip, nesihat berip:

– Baba, meni gul diýip, bazara alyp bargyl. Meniň adyma Kaşamşam goýgul, bahamy sorsalar, müň guluň bahasy diýgil – diýip, Baba Rõwşene garap, bir söz aýtdy:

Saňa, aýdaý ahy-zarym,
Sözüm kabul etgil, Baba.
Mundan özge ýokdur kârim,
Pehm eýläp eşitgil, Baba.

Bu işe ynansyn rakyp,
Hylwat eýle, her ýan bakyp,
Selläni boýnuma dakyp,
Bir ujundan tutgul, Baba.

Habar sorsalar özüňden,
Dönmegil dogry sözüňden,
Men baraý seniň yzyňdan,
Ýola girip gitgil, Baba.

Ygtyýarymdyr goluňa,
Bakmagyl sag-u soluňa,
Başymy berdim ýoluňa.
Bu şähre satgyl, Baba.

Asana düşsün müşgiliň,
Tiz bahaga ýetsin goluň,
Eliňe nagt alyp puluň,
Tizräk mundan gaýtgyl, Baba.

Kaşamşam diý, sorsa adym,
Şoldur saňa, yhtyýadym,
Hasan, Hüseyin zürýadym,
Barsaň, salam aýtgyl, Baba.

Elkyssa, Baba Röwşen bu sözi eşidip, bu sözleri nälaç kabul kylyp, sellesini Hezreti Alynyň boýnyna dakyp, bir ujundan tutup, Hezreti Alyny idekläp, şähri-Berberiň gul bazaryna bardy. Bazar adamlary görüp, tomaşa kylyp durdular. Hemme halaýyklar haýran boldular. Emma Baba Röwşeniň guluna bir kişi hyrydar bolmady.

Bu şäheriň patyşasynyň adyna Mergup şa diýr erdiler. Emma oşol wagt derhal şähri-Berberiň patyşasy Mergup şa habar geldi:

– Eý, şahy-älem, bazara bir gul gelipdir patyşa lazym gul eken. Baba Röwşen şundag pälwan reşidi-mübäriz gul getirip, bazara salan ermiş – diýip, taryp etdiler. Oşol wagt Mergup şa tagajjup bolup, bir ýasawul gönderip: «Oşol pälwan guly alyp gelsin» diýdi.

Ýasawul gelip:

– Eý, Baba, saňa patyşa gelsin diýdi. Guly görer ermiş – diýdi.

Ondan soň Baba Röwşen guly idekläp, patyşa gaşyna alyp bardy. Patyşa görüp, köp guwandy. Oşol wagt wezir-wekilleri, patyşanyň birniçe mähremleri tomaşa kylyp, haýran boldular. Görerler kim, bir türpe gulam ermiş, haýbatyndan ýer-u gök titräp durar.

Ondan soň Mergup şa:

– Eý, Baba Röwşen, bu ýigit seniň guluňmy? – diýdi.

Baba Röwşen:

– Beli, meniň gulumdyr – diýdi.

Emma Baba oňa:

– Başyma bir müşgil iş düşdi. Onuň üçin satarmen – diýdi.

Ondan soň Mergup şa:

– Ýa ýigit, sen şu Babanyň gulumy sen? – diýip sordy.

Onda Hezreti Aly:

– Beli, men şul Babanyň guly men – diýdi.

Mergup şanyň zowky gelip:

– Eý, Baba, guluň bahasyny aýtgyl – diýdi.

Baba Röwşen:

– Meniň bu gulumyň bahasy mün̈ guluň bahasydyr – diýdi.

Onda Mergup şa:

– Eý, Baba, mün̈ guluň bahasy diýr sen. Guluň ne hünäri bar? Seniň bu guluň mün̈ guluň hyzmatyn bitire bilermi? – diýdi.

Baba Rõwşen:

– Meniň bu gulum dünýäniň gulunyň işin bitirer – diýdi.

Ondan soň Baba Rõwşen guluny taryp edip, Mergup şa garap, bir gazal okady:

Tagrypatyn beýan eýleý, ýaranlar,
Haka ýetgeý ah-u zary bu guluň.
Elinde ejizdir niçe pälwanlar,
Hemaýaty Biribary bu guluň.

Hakyň mün̈ bir ady daýym dilinde,
Resulyň ýarydyr, Allaga bende,
Zülpükar elinde, sylahy tende,
Söweş erer daýym käri bu guluň.

Niçäniň müşgilin asan eýlegen,
Niçäni ýer bilen ýegsan eýlegen,
Niçe şäherleri weýran eýlegen,
Gazat erer daýym käri bu guluň.

Könlüne jaý kylan zikri-Allany,
Bir gadamda gezer iki dünýäni,
Dagy daga urar, baglar derýany,
Şul erer şöwketi, zory bu guluň.

Nagra tartsa, ýykar dag-u daşlary,
Kast eýlese, tutar uçar guşlary,
Dünýäde bitirer müşgil işleri,
Gerdi-paýy göze dări bu guluň.

Dört gylyjy bardyr bilde ýaragy,
Münen argymagy jennet Byragy,
Sapar kylsa, ýakyn eýlär yragy,
Barmy munda hyrydary bu guluň?

Huda emri bilen bolar söwdasy,

Bu söwdaga bardyr Hakyň ryzasy,
Baba Röwşen diýer, özüm mürzesi,
Golumdadyr ygtyýary by guluň.

Elkyssa Baba Röwşen bu sözi tamam kyldy.

Ondan soň Mergup şa:

Eý, Baba Röwşen, seniň guluň bilen meniň üç şertim bar turar. Müşgil işler turar. Eger şol üç şertimi bitirer men diýse, guluňy alar men. Şertimiň biri oldur kim, biziň welaýatymyzda bir ulug derýa bar turar. Derýanyň suwy zeragata köp nogsan kylar. Şol derýanyň başynda mün gul goýup men. Öhdesinden çykmas. Asla şol derýany bagla bilmesler. Olara baş bolup baglasa. Ýene biri ol turar, kim, biziň ýurdumyzda bir ulug aždarda bar turar. Guýrugyndan başynaça on iki parsah ýol turar. Ol ýylan welaýatymy harap kylar. Ony öldürse. Ýene biri ol turar, kim, Medine şäherinde Aly atly bir är döräpdir. Şöhraty älemi tutupdyr. Ony öldürmeý, diri tutup getirse – diýdi.

Onda Kaşamşam:

– Şol üç şertiňi bitirermiz, inşä Allatagala – diýip, Hezreti Aly Şahymerdan hemmesini kabul kyldy.

Ondan soň Mergup şa:

– Indi almak wajyp boldy – diýdi.

Ondan soň Mergup şa:

– Eý, Baba, guluň ady ne turar – diýdi.

Baba Röwşen:

– Guluň ady Kaşamşamdyr – diýdi.

Ondan soň Mergup şa Baba Röwşeni myhman kylyp, yzzat-u hormat edip, niçe dürli tagamlar dartyp, niçe dürli serpaýlar, şahana lybaslar berip, daň atandan soň, Baba Röwşeniň eline mün guluň bahasyny berip, rugsat berdi. Baba Röwşen gider boldy. Erse, Hezreti Aly:

– Eý, şa, maňa jogap bergil, mürzämi ýola salyp uzadaýyn – diýdi. Şa rugsat berdi.

Emma Hezreti Aly Baba Röwşene «Ismi-agzam» dogasyny taglym berip, Baba Röwşeni ýola saldy we:

– Eý, Baba Röwşen, mundan aman-sag onda barsaň, Muhammet Mustapa, ashaplara we meniň perzentlerime bizden salam diýgil – diýip, bir gazal okady. Gazaly-Kaşamşam bu turar:

Mundan gider bolsaň, Baba,
Mustapaga salam diýgin.
Garyplara puşty-pena,
Rahnemaga salam diýgin.

Oña gurban hassa janym,
Ýüzün görsem, ýok armanym,
Abu Bekr mähribanym,
Öwlüýäge salam diýgin.

Adalatda ol Nowşirwan,
Meýdana girse bir pälwan,
Omar atly sahypkyran,
Şahynşaha salam diýgin.

Özi sahyp magrypatly,
Hak ýolunda ybadatly,
Üçülenji Osman atly,
Ba haýaga salam diýgin.

Sözleri şekerden leziz,
Özleridir jandan eziz,
Hasan, Hüseyin – sahyp-tämiz,
Kerbelaga salam diýgin.

Şujagat bahryda känim,
Tapyłmas dürri-galtanym,
Muhammet merdi-meýdanym,
Mah lykaga salam diýgin.

Dagy-daşy ýykar zarby,
Duşmanlara kylar harby,
Özi serdar Omar Kerbi,
Aly jaha salam diýgin.

Munda galsa ýalňyz başym,
Ýanymda ýokdur syrdaşym,
Mälik Aždar jeň ýoldaşym,
Aždarhaga salam diýgin.

Doga kylsynlar subh-u şam,
Ýok erer köňlümde aram,
Selman bile dostum Ahtam,
Kyblagähe salam diýgin.

Sagdy-Wakgas, emir Hemzäm,
Hakan Jenäbil mühterem,
Jabyr Apbas ogly Edhem,
Uzrhaha salam diýgin.

Dünýäde kylan hasylym,
Asan eder her müşgilim,
Gammar bile hem Döldülüm,
Bibahaga salam diýgin.

Kaşamşam diýr, syna çäkim,
Munda galsa gabry-häkim,
Patma-Zähra jübti-päkim,
Ba wepaga salam diýgin.

Elkyssa, Hezreti Aly bu sözi tamam kylandan soň, Baba Röwşen Hezreti Aly bilen widaglaşyp, jünäýberdi. Emma Hezreti Aly:

– Eý, Baba Röwşen, ýarym ýolgaça meniň adymy tutgul, ýarym ýoldan soň Muhammet alayhyssalamyň adyny tutgul – diýdi.

Ondan soň Baba Röwşen Medinä ýöriş kyldy. Her demde niçe dagdan, niçe derýadan ötüp barar erdi. Her gadam basanda bir şäheri ötüp, alty gadam basanda Medine şäheriniň garasy görüldi. Emma Baba Röwşeniň wagty hoş bolup, Hezreti Alyny taryp kylyp, onuň şanlaryna bu muhammesi okady. Muhammesi-Baba Röwşen bu turar:

Ýedi ýaşda halk içinde şugla görkezen Aly,
Dest-u bazu birle daglar tagtyndan üzen Aly.
Zarp birle şähri-Haýbar galasyn bozan Aly,
Her gazada leşgeri-yslamy düzen Aly,
Haktagala şiridir arş üstünde gezen Aly.

Titrär erdi dag-u daş görse onuň heňňamyny,
Aňlady, tutdy gulaga Taňrynyň ylhamyny,
Erdi kamkam janrubasy, Zülpükar samsamyny,
Asly ady özgedir, goýdy Kaşamşam namyny,
Bir nepesde „Ismi-agzam” aýatyn bilen Aly.

Çaryýary-berhak erer hem pygambere damat,
Kylar erdi her uruşda Mustapa köňlüni şat,

Jümle ashaplar hemme Haýdara goýdy ygtykat,
Emr edip Kadyr Eýäm berdi oňa bir Döldül at,
Tohmy-kapyrny jahan eýwanyda gyran Aly.

Eýledi niçe jöhitleriň mekanyny harap,
Daýyma meşgul dogaga göwheri-päki-arap,
Howzy-Köwser şerbetinden, şaýet ol sungaý şerap,
Golyda gürzi teberzin, dilde eýläp yztyrap,
Çah düýbünde döw-periniň menzilin bozan Aly.

Ol Mukatyl Alkama Huşam ile Katranyny,
Hem Jenäbil niçe zeňni birle ol hakanyny,
Kaýsary-Salar ile Kyrtas memleket hanyny,
Ýer bilen ýegsan ederdi birniçe pälwanyny,
Ymlak-u Salsal ile Antarny öldüren Aly.

Otuz üç mün leşgeri birle Muhammet Mustapa,
On sekiz ogly bilen atlar çapyp Şiri-Huda,
Her tarap haýbat kylyban Zülpükary elgide,
Atyndan ýere düşüp, gaýrat eýläp gäh-gähe,
Pili-Mahmytny tutup, aýlandyryp öten Aly.

Hakyň ýady daýyma könlünde hemrahyň seniň,
Ol Uhut dagyna çün basan eser paýyň seniň,
Daşkend-u Nurata barar gadamgähiň seniň,
Şähri-Balh etrapyda ermiş ýatar jaýyň seniň,
Uşbu älem bir mübärek adyga dolan Aly.

Nebsi-şeytan berhem urdy namys-u aрым meniň,
Ahyrete ýüklegen usýan erer kârim meniň,
Taňla mizan üstüde bolgul habardarym meniň,
Iki älem mülküde sen-sen medetkârim meniň,
Baba Röwşen hassanyň könlüne nagş olan Aly.

Elkyssa, Baba Röwşen bu tarypy aýdyp barar erdi. Baba Röwşen Hezreti Bilalyň peýşin namazynyň azanyn eşidip, wagty hoş bolup, Resuly-Hudany ýat kylyp, pygamber Hudanyň şanlaryna bir muhammes okady:

Siz erer siz iki älem içre janym, ýa resul,
Mähribanym, muşfykym, şahy-jahanym, ýa resul,

Wazzuha magračlyk-u ebru kemanym, ýa resul,
Ruhy-päkiň bolsa şaýet, mähribanym, ýa resul!
Sen biler sen, Hak biler syrry-nahanym, ýa resul,

Barçadan owwal ýaratdy Hak senin dek päkni,
Kaddyňa gördi mynasyp hylgaty-löwläkni,
Göz ýumup açgynça geldiň seýr edip efläkni,
Rehmetiňden binesip etme meni-näpäkni,
Sen eşitgil nalaýy-ah-u pygany, ýa resul!

Ýedi asman, arşy-kürsi saňa berdi rahny,
Jebraýyl görgeň imesdir sen sypatlyg şahny,
Bir yşarat birle iki deň bölüp sen mahny,
Kaýsy waspyňa ibersem bu dili kütahny,
Tarypyňa bolsa kemdir mün zybanym, ýa resul!

Gerdi-naglyňa bolaýdy arşy-kürsi bikarar,
Jümlesi erdi muhaýýa kylmadyň hiç ygtyýar,
Asy ymmatlar üçin kyldyň özüňi hary-zar,
Bagladyň bile-kanagat, riştesin esbi-suwar,
Ýok erer berhaklygyňa hiç gümanym, ýa resul!

Iki älemdir tufaýlyňdan tamamy bährewer,
Mugjyzatyň birle boldy hup hoşki-ba semer,
Jümle pygamber içinde sen-sen eý şemi-göwher.
Ýedi asman, ýedi gat ýer saňa iman getirdiler.
Soltanat tagtyna münen saýawany, ýa resul!

Eneden tapdy töwellüt, Jebraýyldyr daýasy,
Ismi-päkiňe söýenen arşyň dört paýasy,
Hem tufaýlyňdan erer iki jahan sermaýasy,
Daýyma başynda erdi ebri-rehmet saýasy,
Eýlegil asan terezi rozy-mizany, ýa resul!

Ol Abu Bekr, Omar, Osman, Aly ýaryň seniň,
Boldy Aksada nebiler görmäge zaryň seniň,
Galdy sünnet ýadygäri dünýäde käriň seniň,
Hak miýesser eýlegeý magşarda didaryň seniň,
Bir kipaýat birle rownakdyr imanym, ýa resul!

Maly-mülküm barçasý bolsun tasadduk sen üçin,
Ber şepagat bahrynyň joşun salsaň men üçin,
Bul meniň roýy-sýýahym kylmaga röwşen üçin,
Kerbela deşinde galgan ýetmiş iki ten üçin,
Tä tirikdir men köýer bu hassa janym, ýa resul.

Gar içinde zary-girýanyňa gurban bolmadym,
Eýlegen çäki-giribanyňa gurban bolmadym,
Ol Uhut jeňinde dendanyňa gurban bolmadym,
Ýere daman katraýy ganyňa gurban bolmadym,
Häli hem bolsun pida, bu hassa janym, ýa resul.

Owwal-u ahyr umyt erer senden bikal-u kyl,
Şükri-lilla, saňa tabyg eýledi Repbil-Jelil,
Belki, Nugman mezhebimiz milleti şundag delil,
Nagtyň içre arzy-hal eýlär bu Röwşen hassa dil,
Hem durud-u tekbirimdir, hem azanym, ýa resul!

Elgaraz, Baba Röwşen biçäre Medine derwezesinden girip, metjide baryp, Resuly-Hudany zyýarat kyldy.

Ondan soň pygamber alaýhyssalam:

– Ýa, Baba Röwşen, Murtaza Alyny kaýda goýup geldiňiz? – diýdi.

Şol wagtda Baba Röwşen biçäre:

– Alyny şähri-Berberde satyp geldim – diýip, başyndan geçen günlerini pygamber alaýhyssalama beýan kylyp, zar-zar ýyglaý, bir gazal okady. Gazaly-Baba Röwşen bu turar:

Şahy-älem, size arzym söýläýin,
Hyýalyň ýadyma düşüp gelemen.
Janymy ýoluňa gurban eýläýin,
Gamyň girdabyna batyp gelemen.

Ýoldaş eýlediňiz Şiri-Hudany,
Alty aýlyk ýola eltdi zamany,
Gul eýledim oşol gymmat bahany,
Alyny Berbere satyp gelemen.

Aly Şiri-Huda Berberde galdy,
Müň eşrepi berip Mergup şa aldy,
Bir niçe nesihat aýdyp iberdi,

Onuň üçin dat edibän gelemen.

Bahasy müň guluň bahasy boldy,
Şäher halky ýyglyp görmäge geldi,
Şazadalar üçin gam ýuwdup galdy,
Hasratly hunaba ýuwdup gelemen.

Erte çäştde azm eýledim Berberden,
Göz ýumup açynça aşdym Haýbardan,
Niçe, derýalardan niçe şäherden,
Bir gadam basanda, ötüp gelemen.

Röwşen diýr, galmady köňlüm armany,
Şükri-lilla, boldy derdim-dermany,
Indi maňa ýetse Hakyň permany,
Ahyret ýoluny tutup gelemen.

Elkyssa, Resuly-Huda:

– Eý, Baba Röwşen, indi tiz bol, jöhidiň puluny berip, karzyňyzy sap kylgyl –diýdi.

Ondan soň Baba Röwşen tagzym kylyp:

– Ajap bolar – diýip, derhal ýola rowana boldy.

Emma oşol wagt görse, ymam Hasan, ymam Hüseyin metjidiň arkasynda heniz oýnap ýör erdiler. Baba Röwşene gözi düşdi, salam berip, atalaryn sorap, bir gazal okady. Baba Röwşen hem jogap berdi:

Şazada: Habar bergil, Baba, kyblagähimden,
              Ne jaýlarda galdy sahypkyranym?
              Din yslam rehberi şahynşahymdan,
              Ne jaýlarda galdy sahypkyranym?

Baba Röwşen: Salam diýp iberdi köňül mydaryň,
                      Galdy kyblagähiň, şähri - Berberde.
                      Aman - esen geler Düldül suwaryň,
                      Galdy kyblagähiň şähri-Berberde.

–   Düldül, Gammar munda, özi pyýada,
          Zülpükary erer öýde uftada,
          Niçik haly geçer duşman arada,
          Ne jaýlarda galdy sahypkyranym?

- Ataň perwa kylmaz lek-lek kişini,
Her tarapa atar dagy-daşyny,
Beýan eýläp bolmaz kylan işini,
Galdy kyblagähiň şähri-Berberde.

- Rastyň diýgil, Baba, barmy salamat,
Hasratyndan işim ah-u nedamat,
Başyma düşüpdür rozy-kyýamat,
Ne jaýlarda galdy sahypkyranym?

- Erte-saba geler mülki-jaýyna,
Gözüm intizardyr häki-paýyna,
Satyp geldim kapyrlaryň şahyna,
Galdy kyblagähiň şähri-Berberde.

- Hiç kararym ýokdur ýaz-u gyşyga,
Alajym ýok erer takdyr işige
Gelermikän, bende bolsa kişige,
Ne jaýlarda galdy sahypkyranym?

- Gerçe guldur, özi şahy-älemdir,
Bir şäherde mysapyrdyr, bigamdyr,
Haýbatyndan küfr ähline matamdyr,
Galdy kyblagähiň şähri-Berberde.

- Şa Hasan diýr, hiç bilmedim bähbidim,
Bilmenem kaýsydyr, zyýanym, sudum,
Atam erer gije-gündiz maksudum,
Ne jaýlarda galdy sahypkyranym?

- Baba Röwşen diýer, ýa şiri-Jepbar,
Sen özüň Sen garyplara howandar,
Erte çäştde gider Düldül, Zülpükar,
Galdy kyblagähiň şähri-Berberde.

Elkyssa, Baba Röwşenden ymamlar bu sözi eşidip, köp melul boldular. Ymam Hasan we ymam Hüseyin köňülleri bozulyp, gözlerinden katra-katra ýaşyn döküp ýygładylar.

Emma oşol wagt Baba Gammar ymamlara köňüllik berip, bir gazal okady. Gazal bu turar:

Men biler men kerdarynyň baryny,
Aglamaň, ymamlar, geler soltany.
Emri şul bolandyr Biribarymyň,
Aglamaň, ymamlar, geler soltany.

Erte çäştge jünbüş kylar Zülpükar,
Çarh urup öwrüler Düldül bikarar,
Rowan bolsa gerek janyby-Kerrar,
Aglamaň, ymamlar, geler soltany.

Mergup şaha yzhar eýleý güýjüni,
Boýun sunsa, alar ilden pajyny,
Haýbat kylsa ýykar tagty-täjini,
Aglamaň, ymamlar, geler soltany.

Haýbatyndan titrär ýer bilen asman,
Gahr eýlese kylar älemi ýegsan,
Kyrk düýe zer ýükläp misli bezirgen,
Aglamaň, ymamlar, geler soltany.

Düldül münüp, Zülpükary biline,
Haýbat bilen bakyp sag-u soluna,
Gammar Baba pişwaz çykyp ýoluna,
Aglamaň, ymamlar, geler soltany.

Elkyssa, ondan soň ymamlar töwekgel Hudaýa goýdular.
Ondan soň Baba Röwşen jöhidiň öýüne baryp, bir gazal okady. Gazal bu turar:

Bize ýar boldy Mustapa,
Gel hakyňy algyl, jöhit,
Goldadylar Şiri-Huda,
Zynhar bawer kylgyl, jöhit!

Rehm eýläp golumy tutdy,
Bir demde bir ýere ýetdi,
Meniň üçin özün satdy,
Bu hikmeti bilgil, jöhit!

Biler men kapyr terziden,
Gutulsam dünýä karzydan,
Gorkar men otly gürzüden,
Eşrepiňi algyň, jöhit!

Müň eşrepi bir çäş bolar,
Süýthoruň wagty hoş bolar,
Sany iki baş ýüz bolar,
Alyp halas bolgul, jöhit!

Dert berer söýen guluna,
Hoşum ýok dünýä malyna,
Girdim hakykat ýoluna,
Al puluň, ýok bolgul, jöhit!

Karzyňdan bolar men halas,
Men Alyga kyldym yhlas,
Medet berdi, Hydyr, Ylýas,
Röwşen diýr, ýok bolgul, jöhit.

Elkyssa, Baba Röwşen jöhidiň karzyny eda kyldy. Ondan soň Ýehudy jöhit-betbagt puluny alyp, karzyny sap kylyp, parahat boldy.

Baba Röwşen karzydan halas bolup, öýüne gelip: «Ýa nury-iman» diýip, juma gijesi, Hudaý emri bilen dünýäden ötdi.

Indi Hezreti Alydan söz eşidiň. Baba Röwşeni uzadyp, özi Mergup şanyň hyzmatynda boldy. Emma Mergup şanyň Meşhur we Makbul diýen iki weziri bar erdi. Ol wezirler:

– Eý, patyşahy-älem, döwlet saňa ýar bolsun! Oşol köp pul berip alan guluňy bir hyzmata buýrup görüň tä köňlümüz jemg bolsun – diýdiler.

Ondan soň Mergup şanyň Gygam diýen bir pälwany bar erdi, kaddy-kamaty ýüz gez erdi, beher synasy segsen gez erdi. Günde iki ýüz nan, ýüz goýnuň göşüni iýer erdi. Bir meşk suw içer erdi.

Mergup şa bir kişiden «Gygam gelsin» diýip, habar gönderdi.

Gygam pälwan derhal ýüz otuz gez almaz parasyny biline baglap, kerk münüp ýöriş kyldy. Gelip Mergup şanyň hyzmatynda karar tutdy. Gygam pälwan Hezreti Alyny gözge almaý, özünü ulug tutup, bir gazal okady. Gazaly-Gygam pälwan bu turar:

Her ýeter-ýetmeze golum dar imes,

Kim bize duş bolsa öler, soltanyň!
Aýdan sözüň gulagyma ýaramaz,
Oglan halky höwes kylar, soltanyň!

Ýaşlygynda peýmanasyn doldurma,
Gunçalykda täze gülün soldurma,
Ordaga gerekdir muny öldürme,
Mejlisde käsedar bolar, soltanyň!

Eziz tenden şirin janyn alar men,
Bir zarp ursam, gara ýere salar men,
Häzir men, hyzmatyň daýym kylar men,
Bu saňa jylawdar bolar, soltanyň!

„Lat-Menat” diýer men daýym dilimde,
Ýüz otuz gez almaz para bilimde,
Beýekbaru nabut bolsa golumda,
Ýüregiňde arman galar, soltanyň!

Kerkim münüp, meýdan era çykar men,
Bir nagrada daglar başyn ýykar men,
Ýüzüňize gahar bilen bakar men,
Hatyryňa melal geler, solatanyň!

Gygam aýdar, hyzmatyňa gelip men,
Niçe gündür ajap dilgir bolup men,
Bir gowgalyk söweş höwes kylyp men,
Her kim öz halyny biler, soltanyň!

Elkyssa, Mergup şa Gygam pälwanyň bu sözüne haýran boldy.

Emma oşol wagt Hezreti Aly kerremallahu wejhuhunyň gahary gelip, syçrap turup, kapyryň seddi-rahyny alyp, bir gazal okady. Gazaly-Kaşamşam bu turar:

Bir Hudanyň guludyr men,
Gel, pähliwan, söweşeli.
Ýer ýüzünde bellidir men,
Gel, pähliwan, söweşeli.

Niçäni gördüm, geçirdim,

Ajal şerabyn içirdim,
Niçe şäherler göçürdim,
Gel, pähliwan, söweşeli.

Goç ýigit dönmez meýdandan,
Gylyç boýap gyzył gandan,
Küfr ähli gutulmaz menden,
Gel, pähliwan, söweşeli.

Gelmeseň, arman eder men,
Ýer ýüzüni gan eder men,
Seni niçe san eder men,
Gel, pähliwan, söweşeli.

Tomaşa görkezip hana,
Alyşar men döne-döne,
Kaşamşam girdi meýdana,
Gel, pähliwan, söweşeli.

Elkyssa, Gygam pälwan Hezreti Alydan bu sözi eşidip, kerkini oýnadyp, Hezreti Aly Şahymerdan tarapa ýöriş kyldy. Owwal ýüz almaz parasyny biline sokup goýup erdi. Ondan soň Gygam pälwan almaz parasyny eline alyp, Hezreti Ala howala kyldy.

Emma oşol wagt Mergup şa tagtyndan düşüp, özün orta taşlap, aýtdy:

– Haý-haý, Gygam pälwan, men bu guly müň guluň bahasyna alyp men. Sen bu guly öldürseň, maňa ne jogap berer sen? Indi sen owwal bu gul bilen göreş tutgul - diýdi.

Onda Hezreti Aly aýtdy:

– Haý-haý, Mergup şa, sen ortadan çykgyl, men niçe mundag: «Pälwan men» diýenleri owwal köp gören men – diýip, gahary gelip, syçrap turup, kapyryň golundan tutup, aýlandyryp-aýlandyryp, asmana atyp göýberdi. Görer bolsaň, Gygam pälwanyň läşi ýetmiş dükanyň paýasyny syndyryp, ýere düşdi. Ondan soň Hezreti Aly Gygam pälwany dört para kylyp, patyşanyň etrapyna taşlap erdi. Oşol wagt hemme kapyrlar muny görüp, Hezreti Alydan gorkup, haýran boldular.

Ondan soň kapyrlar aýtdylar:

– Eý, patyşahy-älem, döwlet saňa ýar bolsun! Indi sen bu gula tizden bir hyzmat buýurgyl. Ýok erse, bu şäheri harap kylar – diýdiler.

Ondan soň Mergup şa Hezreti Alyny çagyryp, bent başyna hyzmata buýrup:

– Eý, Kaşamşam, biziň bentleriň gaşyna bargyl. Müň gulum işläp ýatypdyr –diýip bir gazal okady. Gazaly-Mergup şa bu turar:

Men saňa aýdaýyn köňlüm myradyn,
Bolgul hyzmatyma gaýym, Kaşamşam.
Habar algyl serçeşmeýi-derýadan,
Müň gulum bar, işlär daýym, Kaşamşam.

Zorlugyň yzhar et sen uşbu nähre,
Gysym birle guýgul hijdehi nähre,
Ýogsa bisýar zerer kylar şähre,
Harap eýlär mülki-jaýym, Kaşamşam.

Müň gulam daş döker dynmaý bir zaman,
Niçe är ýigitler, niçe zor pälwan,
Demirçi bar, pil-u kätmen perawan,
Aşy-nanym bardyr daýym, Kaşamşam.

Ýel dek ýüwrüp ýetiş, durmagyl asla,
Teşne bolsaň, akar ýanyňda derýa,
Iýer bolsaň näzi-nygmat muheýýa,
Göşt-u çorba, palaw daýym, Kaşamşam!

Mergup şa diýr, eşit ahy-zarymy,
Engam eýleý hazynada barymy,
Köňlüm bitsin, tamam eýle kärimi,
Algyl at, serpaýym daýym, Kaşamşam!

Elkyssa, ondan soň Mergup şa Hezreti Ala pata berip goýberdi.

Şahymerdan Mergupdan pata alyp, serçeşmeýi-derýany baglamaga jünäberdiler. Hezreti Aly şäherden çykyp, Hudaýtagala bir mynajat okady. Mynajaty-Kaşamşam bu turar:

Iki älem içre ulug patşa Sen,
Kadyr Alla, Sen biler Sen halymy,
Bendäniň halyndan daýym ägä Sen,
Kadyr Alla, Sen biler Sen halymy.

Jahan içre meşhur kyldyň özüňi,
Barça bendäň dilde aýdar sözüňi,

Älem içre açyp gudrat gözüňi,
Kadyr Alla, Sen biler Sen halymy.

Ýokdan bar eýlediň külli eşýany,
Gudrat bilen kylyp arzy-semany,
Arşy-kürsi, lowh-u galam zamany,
Kadyr Alla, Sen biler Sen halymy.

Mukaddamdyr asly zatyň binasy,
Ibtidasy ýokdur hem intihasy,
Külli-mahlukatyň derdi-dowasy,
Kadyr Alla, Sen biler Sen halymy.

Ybraýym Halyla perman eýlediň,
Ysmaýyl başyny gurban eýlediň,
Jennetden koý berip, asan eýlediň,
Kadyr Alla, Sen biler Sen halymy.

Kermge Eýuby eýläp giriftar,
Yusuby zyndana kyldyň sezewar,
Kaşamşamy halk eýlegen Biribar,
Kadyr Alla, Sen biler Sen halymy.

Elkyssa, Hezreti Aly bu sözi aýdyp, niçe wagt ýol ýöräp, derýanyň başyna bardy. Nägäh, bir ulug azamat arça peýda bolup göründi. Saýasy on tanap ýeri alyp erdi.

Hezreti Aly şu arçanyň düýbünde oturyp, Hudaýa şükür kyldy. Ondan soň Hezreti Aly Düldül bilen Zülpükary ýoklap, olary çagyryp, gazal okady:

Bu gün derkar bolduň dagy-daşlara,
Düldül bilen Zülpükarym, gel imdi,
Hemrahym erer sen müşgil işlere,
Düldül bilen Zülpükarym, gel imdi.

Pasyh diller bilen kelam eýlediň,
Zyban haly bilen salam eýlediň,
Salanda daglary galam eýlediň,
Düldül bilen Zülpükarym, gel imdi.

Sen erer sen din ýolumda çyragym,

Ýer ýüzüne gökden inen Byragym,
Haktagala beren atym-ýaragym,
Düldül bilen Zülpükarym, gel imdi.

Tarahhum eýleýip gelgil gaşyma,
Hokranyp, öwrülip degre-daşyma,
Humaýun dek saýa salyp başyma,
Düldül bilen Zülpükarym, gel imdi.

Sen eşitgil perýadyny Alyny,
Mysapyr ýerlerde sorgul halyny,
Gözle bul gün şähri-Berber ýoluny,
Düldül bilen Zülpükarym, gel imdi.

Elkyssa, ondan soň Düldül bilen Zülpükara Şahymerdanyň ýoklaganlary aýan boldy. Düldül bilen Zülpükar haremde duran ýerinde jünbüşe girdi. Düldül ýeke myhdan öwrülip, kişňäp, aýlanyp, ýeri ysgap, tanapyny üzüp Baba Gammaryň gaşyna gelip, hokranyp durdy.

Ondan soň Baba Gammar derhal Düldüli eýerläp, Zülpükary eýeriň gaşyna asyp, berkidip, Düldüliň guýrugyny işip, ýola saldy.

Emma keramat öwlüýäden berhakdyr, görer bolsaň, Düldül bir sagatda Hezreti Alynyň gaşyna ýetip bardy. Ondan soň Hezreti Aly şiri-Derga Düldüliň pişanasyndan öpüp, sypap we birniçe merhemetler kylyp, Düldüli ota goýberdi.

Ondan soň Hezreti Aly Zülpükary biline baglap, derýanyň başyna baryp, derýa tomaşa kylyp durdy. Görse, derýanyň başyndaky gullar misli garynja dek bolup, heläk bolmakdan başga işi ýokdur.

Ondan soň Hezreti Aly bu gullary görüp, bir gazal okady. Gazaly-Kaşamşam bu turar:

Men erer men şu gün merdi-meýdanyň,
Baryň gullar, baryň, azat eýledim.
Emr edip iberdi bize soltanyň,
Baryň gullar, baryň, azat eýledim.

Şahy-Mergup aldy türpe gulamy,
Sizlere iberdi bizden salamy,
Kaýda bolsa baryň jaýy-makamy,
Baryň gullar, baryň, azat eýledim.

Müň guluň bahasy boldy harydy,

Bu mahaldyr üstüňize ýöridi,
Şükür ediň, pişanaňyz arydy,
Baryň gullar, baryň, azat eýledim.

Azat bolmak erer guluň armany,
Şeýle boldy size Hakyň permany,
Hakykat arslany baglar derýany,
Baryň gullar, baryň, azat eýledim.

Kaşamşamdyr sorsa bende namyny,
Niçäge içiren ajal jamyny,
Pugta eýlär galan işiň hamyny,
Baryň gullar, baryň, azat eýledim.

Elkyssa, ondan soň Hezreti Aly müň guly azat kylyp goýberdi. Hemme gullar baş-başa bolup, owwalky jaýlaryna bidir gaýtdylar. Emma bir Hebeşi gul bulardan aýrylyp, bir dagyň kemerinde bukulyp ýatdy. «Biz müň kişi bolup, bu derýany bent kyla bilmedik. Bu ýigit niçik, ýalňyz derýany baglar eken» diýip, tomaşa kylyp durdy. Ondan soň Hezreti Aly Zülpükary gulapyndan çykaryp, ýazdy, Zülpükar ýüz gez süýndi.

Ondan soň Hezreti Aly bir dagyň düýbüne baryp, «Bismilla» diýip, Zülpükary bir daga saldy. Derhal Zülpükar dagy kesip ötdi. Hezreti Aly şol dagy göterip, derýa gözüne basdy. Bir katra suw akmady. Mākām boldy. Derýa guryp galdy. Hezreti Aly „Ismi-agzam” dogasyny okap, baş penjesini ýere urdy, daşa misli mummya dek batyp gitdi. Ýene sogrup aldy. Barmaklarynyň yzyndan on sekiz nähr suw akdy.

Emma ol Hebeşi Hezreti Alydan bu keramaty görüp, çykyp geldi. Hebeşi Hezreti Alydan sowal sorap, bir gazal okady, Kaşamşam jogap berdi:

Hebeşi: Niçik bir pälwan sen aly hümmetli,
                      Gül ýüzli arslanym, kandan bolar sen?
                      Gaýratly, jürýetli, zorly, şöwketli,
                      Meşhury-döwrany, kandan bolar sen?

Kaşamşam: Adym Kaşamşamdyr, şanyň gulamy,
                      Din ýolunyň kerweni men hezara.
                      Gulagyma geler Hakyň ylhamy,
                      Arş-u kürsüň derbany men hezara.

– Terziňden biler men jaýyň yrakdyr,

Mekanyň munakgaş, tähsini ýokdur,
Gylyjyň daş keser, niçik ýarakdyr,
Älemde soltanyň, kandan bolar sen?

- Münen atym Alla berdi gaýypdan,
Zülpükaryň geldi Setdar-uýupdan,
Kuwwatym ýetişdi Allam-guýupdan,
Küfr ähliniň gyrany men hezara.
- Sen dek goçak hergiz dogmaz eneden,
Peýda bolduň kaýsy göwher däneden,
Perwaz etdiň kaýsy menzilhanadan,
Eý, belent perwazym, kandan bolar sen?
- Medine şährinde menzil-mekanyň,
Muhammetdir pygamberi-zamanym,
Hasan, Hüseyin erer iki oglanyň,
Men olaryň pasbany men hezara.
- Alty aýlyk bolsa menzil-mekanyň,
Niçik bu ýerlere düşdi güzaryň,
Häli munda ne menzildir kararyň,
Mysapyr myhmanym, kandan bolar sen?
- Bir gadamda ýer ýüzüni gezer men,
Ganym görsem, derrew başyn üzer men,
Musulman bendäniň kârin düzer men,
Gije-gündiz juýany men hezara.
- Hebeş aýdar, saňa gurban bu janym,
Köňlümde şol erer arzuw-armanym,
Men gulamyň bolsam, eý-ä soltanyň,
Aždarha nyşanyň, kandan bolar sen?
- Kaşamşam diýr, bende bolsaň Allaga,
Ymmat bolsaň pygamberi-Hudaga,
Saňa hemdem bolaý iki dünýäge,
Yslam ilniň gurbany men hezara.

Elkyssa, ondan soň Hebeşi:

– Ýa, Kaşamşam, bu gylyjy niçik ussa ýasap erdi, niçik kim, dagy-daşy suw dek kesip gitdi, heýli hünärment ussa eken – diýip aýtdy.

Onda Hezreti Aly Düldül bilen Zülpükary taryp kylyp, bir gazal okady. Gazaly-Kaşamşam bu turar:

Bil hezara, şemşirimiň namyny,
Kapyrlaryň ýolun keser, Zülpükar.
Misli aždarha dek açyp kämini,
Şäherleri ýalňyz basar Zülpükar.

Söweş günü Hakyň ady dilimde,
Müň lek leşger bolsa sag-u solumda,
Keser bolsa jünbüş kylyp golumda,
Siltegende ýüz gez öser Zülpükar.

Alar duşmanlaryň seddi-rahyny,
Göklere çykarar kapyr ahyny,
Ýedi ýer astynda gähi mahyny,
Gazap kylyp, salsam, keser Zülpükar.

Gabzasydyr nagşy-jennet ahmary,
Oňa ýetmez hergiz duşman zereri,
Kär eýlemez syhr-jady eseri,
Özüni Düldüle asar Zülpükar.

Ezraýyl suw berip, deste gonduran,
Jebraýyldyr gökden ýere inderen,
Niçe kapyrlary dine gönderen,
Zäherli mar kimin towsar Zülpükar.

Kaşamşamyň gaza kylmak käridir,
Alla hemra kylan howandarydyr,
Haktagalla beren Zülpükarydyr,
Kapyrlary birden basar Zülpükar.

Elkyssa, Hezreti Aly bu sözi tamam edenden soň, Hebeşi:

– Ýa Kaşamşam, özüňiz munça zeberdest sahypkyran bolmasaňyz Zülpükaryňyz munça ötgür bolmas erdi. Bildim ki Allatagala nazaryn salandyr we ýene bildim ki siziň diniňiz rast we Hudaňyz we Resulyňyz berhakdyr. Özüňiz şiri-Derga siz. Indi ne diýsem, musulman bolar men? – diýdi.

Onda Hezreti Aly:

– Şul kelemeýi-şahadaty üç mertebe taglym kylyň – diýip, aýtdy:

– Lă-ilāhe illallah Muhammedur-rasulullah Eşhedu-en-lă-ilāhe illallah we eşhedu-enne Muhammeden abduhu we rasuluh – diýgil.

Babaýy-Hebeş Hezreti Alynyň aýdanlaryny diýip, sydky-jany birlen musulman boldy.

Ondan soň Hezreti Aly:

– Dört çaryýarlary bir gözde görmek gerekdir – diýdi. Babaýy-Hebeş:

– Hudaýy bir bildim, seni bir bildim. Ondan özge maňa, hiç nemersäniň derkary ýok – diýdi.

Hezreti Aly:

– Eý Baba gaýta beter kapyr bolduň – diýdi.

Ýene başdan ygtykat birle musulman boldy. Ondan soň Hezreti Aly, Hebeşä pendî-nesihat kylyp, bir gazal okady. Gazaly-Aly bu turar:

Kim ki dahyl olsa dini-yslama,
Hudany bişärik bilmek gerekdir.
Könlüňi berkidip şergi-ehkama,
Muhammede ymmat bolmak gerekdir.

Gaýry diniň işi daýym kesapat,
Mömin tapar günde paýzy-şerapat
Gije-gündiz kylyp tagat-ybadat,
Nehýin taşlap, emrin almak gerekdir.

Din yslam ýolunda köpdür şerapat,
Roza, namaz, eýlär haýr-u sahawat,
Kapyr ählin görseň, misli nejasat,
Söhbetinden uzak bolmak gerekdir.

Dillerinde daýym zikri-senadyr,
Pygamberimiz ymmatlara penadyr,
Dört çaryýar misli ulug derýadyr,
Guwwas bolup özüň salmak gerekdir.

Abu Bekr Syddyk nury-sapadyr,
Omar adyl, Osman sahyp-haýadyr,
Kaşamşam diýr, Aly Şiri-Hudadyr,
Dördüsin bir gözde görmek gerekdir.

Elkyssa, ondan soň Şahymerdan:

– Eý, Hebeş, seniň öwlatlaryň musulman bolsun, her kim seniň öwladyňy kapyr bilip, hyzmat buýursa, ýetmiş puştuma lagnat bolsun – diýip, doga kyldy.

Ondan soň Hebeşiniň köňli hoş bolup, musulman bolanyňa şükür edip, Hezreti Alyny taryp kylyp, bir gazal okady. Gazaly-Hebeşi bu turar:

Eý, ezizim, sen dilim miftahyny wa eýlediň,
Ýol ýitiren niçe men dekleri bina eýlediň,
Maňa hup döwlet erer sen, seýri-sähra eýlediň,
Uşbu ýerlerde mübärizlik temenna eýlediň,
Şükri-lilla men gedany il era şa eýlediň.

Rehberim sen-sen, ezizim, eýlediň gamdan jyda,
Şatlyk eýýamy geldi, kyldyň matamdan jyda,
Zynjyry-nisbet lejamy ata-enemden jyda,
Teniň mülki boldy azat, ol jähennemden jyda,
Köňlüme aýş-u tarap zowkuny berpa eýlediň.

Barçasy erken hebes owwalky ötgen mah-u sal,
Kim bu pursat hoş erer köňlümde zowky-Züljelal,
Synam içre jaý tapypdyr ylmy-hal-u ylmy-kal,
Gorka men, maňa bu döwlet bolmagaý hab-u hyýal,
Bark ýaňlyg zulmaty-dili hüweýda eýlediň.

Döwletiňden men kibi uftada boldy bährewer,
Niçe gündür kim, ajap halatda men şam-u säher,
Iltipat eýläp Resulalla düýşüme girdiler,
Tanadyp erdi sizi maňa eý-ä kimýa nazar,
Uşbu misgin başyma bir türpe söwda eýlediň.

Bu Hebeş misgin saňa bolsun gulamy-biderem,
Her mübärek paýyňa janymy gurban eýlerem,
Gende boldy hatyrymdan külpeti-enduh-u gam,
Ystyganat boldy sizden, Haktagaladan – kerem,
Eý myhmanym, hanaýy-dili musaffa eýlediň.

Elkyssa, ondan soň Hezreti Aly Hebeşi azat kylyp:

– Bargyl, Baba, seni iki jahan azat kyldym – diýdi.

Babaýy-Hebeşiň wagty hoş bolup, ýola rowana boldy. Baryp, Balhy-ap diýen jaýda mekan kylyp oturdy.

Emma Hebeşiň üç mün öýli öwladý bar erdi. Munuň iki mün öýlusi musulman boldy. Bir müni bulardan aýrylyp, kapyrlara goşuldy.

Hezreti Aly Şahymerdan derýany baglap, şähri-Berbere garap rowana boldy. Mergup şanyň bargähinde karar tapyp durdy.

Ondan soň Mergup şa sordy:

– Ýa, Kaşamşam, derýany bagladyňmy?

Hezreti Aly:

– Beli, bagladym – diýdi.

– Mergup şa Makbul wezire garap:

– Indi Kaşamşamy aždarda buýurgul – diýip, wezire yşarat kyldy.

Ondan soň Makbul wezir Alyny aždarda buýrup, birniçe ýerlerden tynsal getirip, bir gazal okady, Gazaly-Makbul wezir bu turar:

Bu gün baryp, tokuş eýle aždarda,
Öz Hudaýyň ýaryň bolsun, Kaşamşam!
Senden bir at galsyn biziň illerde,
Öz Hudaýyň ýaryň bolsun, Kaşamşam!

Türpe bethaýbatdyr, bir ulug jandar,
Ýeke sen, ýanynda ýokdur howandar,
Hümmet eýle ejiz bolsun ol aždarda,
Öz Hudaýyň ýaryň bolsun, Kaşamşam!

Görende özüni yhtyýat eýle,
Gözün açgyn, ýagşy parasat eýle,
Bargynça Allaga mynajat eýle,
Öz Hudaýyň ýaryň bolsun, Kaşamşam!

Dem dartanda dagy alar damaga,
Asgyranda daglar uçar semaga,
Seniň üçin sygnarmyz Lat-Menaga,
Öz Hudaýyň ýaryň bolsun, Kaşamşam!

Ýüz mün leşger gider agzyga peýwest,
At-u ýarag, gatr-u hargähi ýek dest,
Külli mahluk içre türpe zeberdest,
Öz Hudaýyň ýaryň bolsun, Kaşamşam!

On iki parsahdyr kaddy-kamaty,
Göýä ýer ýüzüni tutar haýbaty,
Aman-esen gelseň, şahyň döwleti –
Bar, Hudaýyň ýaryň bolsun, Kaşamşam!

Makbul diýer, medet bersin Hudaýyň,
Biribaryň bolsun seniň penahyň,
Müň aždar hem bolsa, ýykar öwsapyň,
Bar, Hudaýyň ýaryň bolsun, Kaşamşam!

Elkyssa, ondan soň Hezreti Aly aždarha garap, jüneyberdiler. Emma Hezreti Aly şähri-Berberden çykyp, jemygy-pygamberleri ýat kylyp, bir gazal okady. Gazaly -Kaşamşam bu turar:

Ýer-u gökni halk eýlegen ýa Rahman,
Bu gün maňa medet berer günüňdir.
Barça müşgil Seniň eliňde asan,
Bu gün maňa medet berer günüňdir.

Niçik mahlukatdyr bilmen ol aždar,
On iki parsahdyr kamaty ekser,
Behaky-hormaty jümle pygamber,
Bu gün maňa medet berer günüňdir.

Barçanyň atasy Hezreti-Adam,
Şiş nebi-ýu Nuh nebiýi-mükerrem,
Hezreti Musa-ýu Isa-ýu Merýem,
Bu gün maňa medet berer günüňdir.

Dawud-u Süleýman, Lut-u Berhyýa,
Simiýan, Şemgun-u ýene Ermiýa,
Hezreti Danyýal Şugaýb-u Ýahýa,
Bu gün maňa medet berer günüňdir.

Hezreti Idris-u Ýunus, Isgender,
Hezreti Nugman-u Zekerýa meger,
Ybraýym, Ysmaýyl, Yshak pygamber,
Bu gün maňa medet berer günüňdir.

Ýakubyň köňlünde Hakyň senasy,

Kyrk ýyl zyndan boldy Ýusup balasy,
Asy ymmatlaryň puşty-penasy,
Bu gün maňa medet berer günüňdir.

Razy bolan Jirjis ýetmiş kazaga,
Sabr eýlegen Eýýup kermi-belaga,
Janyn beren Salyh nakatullaga,
Bu gün maňa medet berer günüňdir.

Rehm eýlegil Hydyr, Ylýas hormaty,
Tarahhum kyl Kowus, Kyýas hormaty,
Arş-u kürsi, löwh-u galam zynaty,
Şu gün maňa medet berer günüňdir.

Sidretil-muntaha Jebraýyl üçin,
Karkaýyl, Sarsaýyl, Ezraýyl üçin,
Hezreti Ysrapyl, Mikaýyl üçin,
Bu gün maňa medet berer günüňdir.

Kaşamşam diýr, şemsi-zyýa hakyndan,
Aý-u ýyldyz, arz-u sema hakyndan,
On sekiz müň älem dünýä hakyndan,
Bu gün maňa medet berer günüňdir.

Elkyssa, Hezreti Aly Şahymerdan aźdarhany üç günlük ýoldan gördi. Aźdarha misli dag dek bolup, ýer ýüzüni tutup ýatypdyr. Hezreti Aly Şahymerdan gazap bilen bir nagra urdy, zemin-u zaman, mekin-u mekan bir bolup, titräberdi. Ýer bilen asman lertzana geldi.

Emma oşol wagt aźdarha hem oýanyp, haýbat bile pyşgyryp, agzyn açyp, bir dem tartdy. Daglar ýerinden gozgaldy. Ýerler lunda-lunda boldy.

Hezreti Aly ýene bir nagra urdy, aźdarha serasyma bolup, beýhuş boldy.

Ýene huşuna gelip, gaharlanyp, bir dem tartdy, daglar kül bolup aldyna geldi. Hezreti Alynyň mydary galmady, aźdarhanyň agzyna ýakyn boluberdi. Aźdarha ýene bir dem tartdy. Hezreti Alynyň asla aýaklary ýer tutmady. Aýaklary gähi onda, gähi munda boluberdi.

Onda Hudaýtagala hezreti Jebraýyl alayhyssalama:

– Baryp, habybyma habar bergil ki, şirimi tomaşa kylsyn – diýdi.

Hezreti Jebraýyl Resuly-Huda bul sözi baryp habar berdi. Onda Resuly-Huda otuz üç müň sahaba birle bir belent jaýa çykyp, tomaşa kyldylar. Hezreti Jebraýyl aýtdy:

– Gelip, meniň golumyň arasyndan garaňlar.

Resuly-Huda otuz üç müň sahabalary birlen Hezreti Jebraýyl alaýhyssalamyň gollarynyň arasyndan garadylar. Gördüler ki, Hezreti Aly aždarda barar erdi.

Emma Hezreti Aly aždardany bu sypatda görüp, Resuly-Hudany ýoklap, Muhammet pygamberi çagyryp, medet diläp, bir gazal okady. Gazaly-Hezreti Aly bu turar:

Bu derdime eýle derman,
Ýa Mustapa, senden medet!
Ýüzüň görmän, ölsem arman,
Ýa Mustapa, senden medet!

Kylsam bu dünýäden güzer,
Hoş gal imdi haýrul-beşer,
Salgyl bu halyma nazar,
Ýa Mustapa, senden medet!

Sen-sen maňa rehber ýakyn,
Sal pertowyň eý, mah jebin,
Uftadalary ýoklagyn,
Ýa Mustapa, senden medet!

Sen erer sen Hak habyby,
Iki jahan andalyby,
Bolgul bu derdim tebibi,
Ýa Mustapa, senden medet!

Menzilgähiň magraç erer,
Başynda göwher täç erer,
Aly size mätäç erer,
Ýa Mustapa, senden medet!

Elkyssa, ondan soň Şiri-Hudanyň hallary Resuly-Huda aýan bolup, Resuly- Huda şol wagtda Hudaýtagala dergähine bir mynajat okady:

Hükemaýy-külli-älem Sen, ne hökmüň bolsa perman et,
Erer Sen Kadyry-berhak, Özün müşgili asan et.

Alyny Saňa tabşyrdym, medet kyl Patyşahym Sen,

Bu kapyr aždary-pür zor, Hudaýym Sen, musulman et.

Ajaýyp betnema mahluk, mysaly kuhy-hamun dek,
Alyga hümmeti bergil, bu aždarny perişan et.

Özüňiň ha:sse şiriňdir, Aly ibni Abu Talyp,
Ol äriň ki haýbatyndan belalary herasan et.

Ýigrimi ýaşa ýeten soň şirim diýip wada kyldyň,
Şiriňiň zarby-destiden ony ýer birle ýegsan et.

Kerem kylgyl Alyga Sen, bu mahlugy adem kylsyn,
Alynyň ärligini bu jahan içre nemaýan et.

Esedylla welidir diýp, Alyny ýat edip dur Sen,
Alynyň bir nagrasyndan ýer-u gökleri lerzan et.

Ilähi Sen hemaýat bol, belalardan pena bergil,
Şiriňniň urgan zarbydan, aždarihany sergezdan et.

Sebäp nedir ol aždara Aly şiriň duçar oldy,
Galam eýläp kesip ötsün, Zülpükar tygny burran et.

Muhammet diýr, Hudawend-ä, Alyny Saňa tabşyrdym,
Aman tut jümle duşmandan, Özüň waslyňa gurban et.

Elkyssa, ondan soň pygamber sallallahy alaýhy weselleminiň mübärek dogalary Hudaýtagalanyň dergähinde kabul bolup, Hezreti Ala zor ata kyldy.

Hezreti Aly özüni saklap, bir nagra urdy, göýä Hezreti mihter Ysrapyl sur tartan dek ýer-asman titräp galdy.

Ondan soň aždarda bir dem dartdy. Aly herçent leňner taşlady, asla bir ýerde dura bilmedi. Aždarda Hezreti Alyny demine dartyberdi.

Ahyr Hezreti Aly Zülpükaryny çykaryp, aždarihanyň agzyna tutdy. «Ismi-agzamy» okap, aždarda garap ýöriberdi. Görer bolsaň, Huda emri birlen aždarihanyň agzyndan girip, guýrugyndan çykdy. Zülpükar aždarihany iki bölek kyldy.

Ondan soň Hezreti Aly: «Bu tasma patyşa nyşana bolsun» diýip, aždarihanyň arkasyndan, uzyn bir tasma aldy.

Ondan soň Hezreti Aly şähri-Berbere ýöriş kyldy. Hezreti Aly ýolda mundag ulug jandaryň ölenine köňli bozulyp, pelekden şikwe kylyp, ýene bir gazal okady. Gazaly-Kaşamşam bu turar:

Biwepa dünýä sen, ahyr öter sen,
Saňa gelip, kimiň köňli şat boldy.
Bähbidiň ýok, günbe-günden beter sen,
Saňa gelip, kimiň köňli şat oldy.

Hezreti Adamy haýran eýlediň,
Howanyň çeşmini girýan eýlediň,
Nuh kowmuny garky-tupan eýlediň,
Saňa gelip, kimiň köňli şat oldy.

Öz nuryňdan peýda kyldyň Isany,
Tur dagynda raz aýtdyryp Musany,
Başyn erreledip ol Zekerýany,
Saňa gelip, kimiň köňli şat oldy.

Ybraýym Halyly taşladyň nara,
Mansuryň başyny çekdirdiň dara,
Hezreti Ýusuby saldyň bazara,
Saňa gelip, kimiň köňli şat oldy.

Lukmany müň derde dowa eýlediň,
Idrisiň mesgenin mägwa eýlediň,
Her kime müň dürli söwda eýlediň,
Saňa gelip, kimiň köňli şat oldy.

Wamyk üçin Uzra derýada ýüzdi,
Leýli üçin Mejnun sergezdan gezdi,
Şirin üçin Perhat daglary gazdy,
Saňa gelip, kimiň köňli şat oldy.

On dört aşyk ötdi zar ýyglaý senden,
Togsan dört müň meşayyklar jahandan,
Ýüz ýigrimi dört müň pygamber – ärden,
Saňa gelip, kimiň köňli şat oldy.

Mülki-Iskender bilen Hezreti Selman,

Ýene kaýsar bilen Jemşid-u hakan,
Hany Suhrap, Zerkum, Rüstemi-Dessan,
Saňa gelip, kimiň köňli şat oldy.

Ne patşalar ýöriş kyldy üstünden,
Etrapyňy almak üçin kastyňdan,
Ahyr arman bilen öler destinden,
Saňa gelip, kimiň köňli şat oldy.

Kaşamşam diýr, senden tapmadym bähbit,
Ulug aźdarhany eýlediň näbut,
Hasyl bolmas senden hiç kime maksut,
Saňa gelip, kimiň köňli şat oldy.

Elkyssa, Hezreti Aly Mergup şanyň dergähine baryp aźdarhadan alan
nyşanasyny çykaryp, Mergup şanyň aldynda goýdy. Kapyrlar tasmany görüp,
hemme täsin-u aperin galdylar. Hezreti Ala ten berdiler.

Ondan soň Mergup şa hoşwagt bolup, Hezreti Alyny taryp-u towsyp
kylyp, bir gazal okady. Gazaly-Mergup şa bu turar:

Hakykat arslan eken sen,
Meni biarman eýlediň.
Göýä bir Lukman eken sen,
Derdime derman eýlediň.

Aldym bu gymmat bahany,
Bagladyň ulug derýany,
Hem öldürip aźdarhany,
Müşgilim asan eýlediň.

Şährime köp erdi zerer,
Lat-u menat kyldy nazar,
Derýa bilen wehmi-aźdar,
Ýürek bagrym gan eýlediň.

Halal eken beren pulum,
Sahypkyran çykdy gulum,
Bu köýen syýahy köňlüm,
Gün-günden rōwşen eýlediň,

Mergup şa diýr, maňa döwlet,
Ine gaýrat, ine hümmet,
Döwran sürün dem ganymat,
Könlümi şadman eýlediň.

Elkyssa, Mergup şanyň Matlap han diýen bir weziri bar erdi. Özi sazanda erdi. Şähri-Haýbaryň hany Omar Antaryň weziri erdi. Hezreti Aly şähri-Haýbary fath kylyp, Omar Antary tutup öldürende, bu Matlap han diýen betbagt gaçyp gelip, Mergup şaha hyzmat kylyp ýörüp erdi. Oşol Matlap han owwaldan Hezreti Alyny görüp erdi. Emma Matlap han Hezreti Alyny görgeç tanady. Benagäh Matlap han şanyň dergähine gelip erdi. Nazary Hezreti Ala düşdi. Özünden gitdi. Zamandan soň huşuna gelip, Mergup şaha garap:

– Eý, Mergup şa, seniň ýagşy guluň bar erken. Indi men seniň bu guluňy tanydym. Seniň bu guluň Hezreti Alynyň özüdür – diýip, Matlap han bir gazal okady. Gazaly-Matlap han bu turar:

Şahy-Mergup imdi gaýtdy döwletiň,
Bu guluňnyň asyl ady Alydyr.
Ajal gelip, meger doldy möhletiň,
Bu guluňnyň asyl ady Alydyr.

Jeň babynda şerhi gelmes enjama,
Aýdanyn etmeseň, kylar heňňama,
Bir delalat eýlär, owwal yslama,
Bu guluňnyň asyl ady Alydyr.

Meýdana girende yhtyýaty bar,
Uçar her tarapa, keramaty bar,
Ýedi asman goýan ýedi ady bar,
Bu guluňnyň asyl ady Alydyr.

Amr Antar diýen bir är bar idi,
Özi hatarynda kette ner idi,
Iki arslan bir-birine darydy,
Bu guluňnyň asyl ady Alydyr.

Başa sanjyp dört mün batman täjini,
Ýedi mün şäherden alyp pajyny,
Bul ötürdi şundag ärden güýjüni,
Bu guluňnyň asyl ady Alydyr.

On ýedi müň batman gürzi-gerany,
Ýetmiş kerkiň derisinden galkany,
Heläk etdi oşol merdi-meýdany,
Bu guluňnyň asyl ady Alydyr.

Atynda bil, segsen nogta bar erdi,
Her nogtasyn niçe pälwan götärdi,
Aty bilen göge atyp iberdi,
Bu guluňnyň asyl ady Alydyr.

Matlap han diýr, şahym, bolgul habardar,
Saňa zerer ýetirmesin beýewar,
Nagra tartsa, geler Düldül, Zülpükar,
Bu guluňnyň asyl ady Alydyr.

Elkyssa, Mergup şa Matlap handan bu sözi eşidip:

– Eý Kaşamşam, sen bizi «Adym Kaşamşamdyr» diýip aldap sen,. Sen bize adyňy rast aýtgyl – diýip bir gazal okady. Gazaly-Mergup şa bu turar:

Owwal başda baglap berdiň derýany,
Alymy sen, özgemi sen, beyan et!
Dep eder sen ýerden gelgen belany,
Alymy sen, özgemi sen, beyan et!

Kaýdan geldiň munda paýy-pyýada,
Özüňi satdyryp biziň arada,
Rüstem kylmas munça işi dünýäde,
Alymy sen, özgemi sen, beyan et!

Bize bu gün zorlugyňy bildirdiň,
Köp kylmagan işi ýalňyz dyndyrdyň,
Tenha baryp, aždarhany öldürdiň,
Alymy sen, özgemi sen, beyan et!

Tabşyraýyn seni Laty-Menaga,
Aly bolup bizi salma belaga,
Lat haky çün ýalan aýtma araga,
Alymy sen, özgemi sen, beyan et!

Mergup şa diýr, habar bergil bu sagat,

Bile-bilmen könlüm boldy hyjalat,
Sende bardyr munça zory-şujagat,
Alymy sen, özgemi sen, beyan et!

Elkyssa, Hezreti Aly Mergup şadan bu sözi eşidip, haýran boldy. «Aly men» diýse, gowga köp bolar we eger «Aly ermes men» diýse ýalançy bolar. Ahyr tahammul kylyp, pikirlenip, bir söz aýtdy. Gazaly-Hezreti Aly:

Bawer eýläň, küffar ähli,
Men imes, men bilgin Aly,
Häzir durgan rakyp haýly,
Men imes, men bilgin Aly.

Şähri-Şibli erer jaýym,
Giçe-gündiz Hak penahym,
Arş-u kürsi menzilgähim,
Men imes, men bilgin Aly.

Menzilimden düşdüm yrak,
Damanymda gerdun pyrak,
Kişi bilmes menden sorak,
Men imes, men bilgin Aly.

Meniň adym Kaşamşamdyr,
Aýralyk derdi elemdir,
Iki dünýä bir gadamdyr,
Men imes, men bilgin Aly.

Birniçe azadalaran,
Jyda men dildarylardan,
On sekiz şazadalaran,
Men imes, men bilgin Aly.

Kaşamşam diýr, ahyr maksut,
Küfr ählini eýläp näbut,
Şähri-Berber bolsa möwjut,
Men imes, men bilgin Aly.

Elkyssa, Mergup şa bu kybap sözlere düşünmedi. Hezreti Aly:

– Eý, Mergup şa, meniň bir adym Kaşamşamdyr we ýene bir adyma Haýdary-Murtaza diýrler. Meniň köne keselim gozgamasdan burun başga sözi goýgul we her niçik hyzmatyň bolsa buýurgul – diýdi.

Emma Mergup şa:

– Eý, Kaşamşam, indi seniň sözüňe ynandym. Sen buýrulan işi berjaý etdiň – diýdi we ýene:

– Pälwan halky ýalan sözlemez. Bu Aly ermes erken. Bu guluň ady Kaşamşamdyr. Ol Kaşamşamdan başga imes. Men oňa ýene bir hyzmat buýraýyn. Iki hyzmatymy bitirdi – diýip, Hezreti:

– Indi ýene bir hyzmatym, Aly diýen äri tutup, diri getirseň, ýüzün bir görsem armanym ýokdur. Ondan soň toýlap, seni azat kylar men – diýdi.

Onda Hezreti Aly:

– Inşa Allatagala, Alyny görer sen. Her kim Kaşamşamy görse, Alyny görer – diýdi.

Elkyssa, Mergup şanyň Meşhur diýen weziri:

– Eý pälwan, imdi baryp, Alyny tutup getirseň mähribanlyk kylyp, köp engam berip, seni azat kylarmyz. Zynhar diri getirgin – diýip, Kaşamşama buýrup bir gazal aýtdy:

Eý, Kaşamşam, saňa arzym söýläýin,
Bize baryp, tutup getir Alyny.
Lagly-jöwahyrlar nisar eýläýin,
Bize baryp, tutup getir Alyny.

Könlüňden gamlary berbat eýläýin,
Pälwanlar içinde ussat eýläýin,
Köp engamlar berip, azat eýläýin,
Bize baryp, tutup getir Alyny.

At-u serpaý, ýagşy ýaraglar bereý,
Ýüki eşrepiden otuz ner bereý,
Ýene hem kyrk düýe sim-u zer bereý,
Bize baryp, tutup getir Alyny.

Dargadawer köňülleriň gubaryn,
Ne diýseň bereýin maksadyň baryn,
Bereýin şährimiň külli ygtyýaryn,
Bize baryp, tutup getir Alyny.

Meşhur aýdar, daýym bahabar bolgul,

Ger goluňdan gelse, diri getirgil,
Bir tomaşa kylaý soňra öldürgil,
Bize baryp, tutup getir Alyny.

Elkyssa, bu sözi tamam edenden soň Şiri-Huda:

– Eý, Mergup şa, eý, Meşhur wezir, Aly diýenleri zyýada zor pälwandyr.
Her adamyň Ala güýji ýetmez. Ondag bolsa-da indi, eý, Mergup şa, sen maňa
kyrk pälwan bergil we ýene ýedi düýe ýüki zynjyr bergil – diýdi.

Ondan soň Mergup şa her ýerden saýlap, kyrk pälwan berdi we ýedi düýe
ýüki zynjyr berdi.

Ondan soň Kaşamşam Berber şäherinden çykyp, ýola rowana boldy.

Elgaraz, Hezreti Aly bir menzil ýöränden soň, bir meýdanda düşüp,
pälwanlara özün tanadyp, bir gazal okady. Gazaly-Kaşamşam bu turar:

Bu gün äşgär eýleý syrry-pynhanym,
Eý, pälwanlar, tutuň-baglaň, Aly men.
Mergup şaha kylan ähdi-peýmanym,
Eý, pälwanlar, tutuň-baglaň, Aly men.

Şanyň haky gerdenimde galmasyn,
Magşar günü Taňrym ytap kylmasyn,
Är oldyr, wadasy ýalan bolmasyn,
Eý, pälwanlar, tutuň-baglaň, Aly men.

Bu söwdaga salgan Biribarymdyr,
Her säherler çeken ahy-zarymdyr,
Abu Bekr, Omar, Osman ýarymdyr,
Eý, pälwanlar, tutuň-baglaň, Aly men.

Uşbu hyzmatlary kylan özüm men
Gul bolup şähre gelen özüm men,
Ýer ýüzüne gowga salan özüm men,
Eý, pälwanlar, tutuň-baglaň, Aly men.

Kaşamşam diýr, bize Hakdan permandyr,
Hak ýolunda daýym başym gurbandyr,
Rehm eýlese, barça müşgil asandyr,
Eý, pälwanlar, tutuň-baglaň, Aly men.

Elkyssa, kyrk pälwan bu sözi eşidip, her haýsy bir ýana gaçdylar. Hezreti Aly:

– Haý-haý, nadanlar, waý, namartlar, öz başym haky üçin gaçmaňlar. Gelip, meni tutup baglaňlar. Men sizlere degmez men – diýdi.

Ondan soň pälwanlar gorka-gorka Hezreti Alynyň ýanyna gelip tutdular. Ýedi düýe ýüki zynjyr bilen Hezreti Alynyň elini, aýagyny bagladylar we mäkäm edip, boýnyga zynjyr dakyp, Mergup şanyň gaşyna alyp geldiler.

Emma Hezreti Alynyň mübärek gollary ýedi düýe ýüki zynjyr bilen bagly durar erdi. Aly Şahymerdan bent içinde köňülleri gam basyp, şol wagtda bir müstezat okadylar:

Saldyň maňa bir türpeýi-gam külpeti-söwda,
Ýa Wahydy-Kahhar.
Enduh-u sütem, renj-u elem, şuryşy-gowga,
Ýa Kadyry-Jepbar.
Bent etdim özümi tutup, köp duşman araga,
Bilmen ne sebäpden.
Gam besterinde hasrat-u gam munys-u hemra,
Ba dideýi-hunbar.
Pyýada galyp men bu kapyrlar era tenha,
Ýok ýanymda gamhor.
Ýok imdi bu şäher içre maňa munys-u hemdem,
Şazadalarymdan.
Lutp eýle Özüň halyma, eý Halyky-ýekta,
Ýa Ahmedi-Muhtar.
Şafkat kylawer uşbu zaman hassa guluňa,
Uftada bolupdyr.
Täsin galar bu işime ol çarhy-mugalla,
Ýa munysy-gamhor.
Küffar iliniň bendisi men ýokla guluňy,
Ejizlere rehim et.
Bu arzy-dilim ýetse idi Kadyry-Alla,
Ýa Wakyfy-Esrar.
Sagdy Wakgas, Abulmihjan, hem Mälik Aždar,
Ýa Jagfary-Taýýar.
Hormat kylyban hakky-Resuly-«ew ednä»,
Hallaky-jahan bes.
Halymy görüp ýyglaşarlar hüýr-u melekler,
Ýa Wakyfy-Esrar.
Öz-özümi bagla diýe bendi bolup men,

Ýa Ahmedî Muhtar.
Arzy-dilini sorgujy ýok, ýanymda gamhor,
Uftada bolup men.
Kapyrlaryň bendine düşüp men, ýokla guluňy,
Ýa Rep, Ýa Ahmedî Muhtar.
Bu aryz-dilim ýetse idi Kadyr Alla,
Takdyry-Hudadyr.
Şepagat kylawer Syddyk, Omar bile Osman,
Mätäji-doga men.
Külpetzededir bendi kapyrlar arada,
Ýa Haýdary-Kerrar.

Elkyssa, kyrk pälwan Hezreti Alyny tutup, bendi kylyp, iş bitiren kişige ogşap, Mergup şanyň aldyna alyp geldiler.

Emma şol wagt Hezreti Aly Mergup şa özün tanadyp, bir gazaly kapyrlara garap okady. Gazaly-Kaşamşam bu turar:

Şahy Mergup, bahabar bol,
Aly atlyg arslan özüm.
Bawer eýläň sag bilen sol,
Oşol Şahymerdan özüm.

Geldim Huda emri bilen,
Eşidiňler, hurd-u kelan,
Ysmaýyl sypat şol zaman,
Hak ýolunda gurban özüm.

Meýdanda gan saçmak üçin,
Şirin jandan geçmek üçin,
Din ýoluny açmak üçin,
Gelen sahypkyran özüm.

Fath eýleýip bag Eremi,
Weýran etdim men Haýbary,
Haýbatym tutar älemi,
Şujatly pälwan özüm.

Refref geldi Mustapaga,
Münüp çykdylar semaga,
«Kaby-köwseýn ew ednaga»,
Şiri-Hak men derban özüm.

Bozdum baryp şähri-Zerni,
Jenädil birle Haýbarny,
Öldürdim döw sypat perni,
Zülpükary burran özü.

Magrypdan maşryga namym,
Eşidiňler, hak kelamym,
Düldülim, Gammar gulamym,
Bilseň, Şiri-Ýezdan özü.

Kaşamşam diýr, ýa Mustapa,
Bir tarrahum eýle maňa,
Küfür ähli, boluň ägä,
Bu gün merdi-meýdan özü.

Elkyssa, Mergup şa bu sözi eşidip, gorkup tenine titreme düşdi.

Onda wezir-wekilleri:

– Eý, patyşahym, munça köp gorkmaň. Bir adam ot bolanda ne ýeri ýakar
– diýdiler.

Onda Mergup şa:

– Eý, halaýyklar, indi maňa bir geňeş beriň – diýip, bir gazal okady.
Gazaly-Mergup şa bu turar:

Maslahat beriň, ýaranlar,
Aly gelmiş diýaryma.
Küresi neşin pähliwanlar,
Gulak sal ahy-zaryma.

Şäher halkyn ýygyň baryn,
Mirgazap gursunlar daryn,
Golun açmaý kylyň kârin,
Näheň düşmüş güzerime.

Habar beriň il-u halka,
Şähri-Zingär, şahy-Anka,
Käbil şahy Abu Şakga,
Hamy bolsun bu kârime.

Şähri-Yklym hany-Tehrak,

Gamhorumdyr Katran, Ymlak,
Weýran boldy köşki-rowak,
Ylgar döksün hysaryma.

Mergup şa diýr, eşit zarym,
Galmady sabry-kararym,
Ýygylsynlar dosty-ýarym
Sap tartsynlar kenaryma.

Elkyssa, Mergup şa bu sözi tamam etdi. Ondan soň «Tizrāk ýetişsinler» diýip, çar tarapa ýasawul iberdiler. Emma kapyrlar çar tarapdan şähri-Berbere jem bolup ýöriş kyldylar. Bir tarapdan üç lek, bir tarapdan dört lek, beýleki tarapdan baş lek ýene bir tarapdan alty lek kapyrlar ýygyltdylar.

Oşol wagt Hezreti Alynyn üstüne ýedi mün leşger kapyr geldi. Ýene ýedi mün ulug namdar pälwan geldi we ýene ýedi mün berzeňni kapyrlary geldi.

Elgaraz, kapyrlar top-top tutup, her ýerden geler erdiler.

Emma oşol wagt Hezreti Aly ayaklarynda keşan, gerdenlerinde zynjyr, bu kapyrlary görüp, oşol halda mübärek köňülleri perişan bolup, şazadalary we birniçe sahabalary ýat kylyp, kapasdaky bilbil dek saýrap, bir muhammes okady.

Uşbu demde Mustapa rehber gerek erdi maňa,
Sorsa halymy eger Syddyk gerek erdi maňa.
Jeň silahyny geýip, Omar gerek erdi maňa,
Osman atlyg sakyýy-Köwser gerek erdi maňa,
Zülpükar-u Düldülim, Gammar gerek erdi maňa.

Ol Hasan birle Hüseyin erdi jahanda zynatym,
Iki gözüm röwşeni erdi iki dürri-ýetim,
On sekiz şazadalar erdi jahanda döwletim,
Bitirer erdi uruş babynda her maslahatym,
Ol Muhammet Hanapy meşhur gerek erdi maňa,

Bergeý erdi bu gam-u külpet era dilhahylyk,
Ba salamat merdi-meýdan soltanat bargähilik,
Iki mün batman amudy gürzi-geran aslahylyk,
Çöp desti elide şemşir ere mahylyk,
Ol Abu Bekr-u Omar, Osman gerek erdi maňa.

Şolmudyr ähdi-wepaňyz, eý şahy-aly-jah-a,
Galsam her maglum içre bahabar erdi maňa,

Isteýip ysalam leşgerni, aýlanyp kyldy doga,
Küfür ählin görende dem tartyp misli aždarda,
Ah, bul gün Mäliki-Aždar gerek erdi maňa.

Hiç kişi bilmes meniň munda soragymdan habar,
Hanadanlar barçasyn kyldym bu gün katgy-nazar,
Sagynyp istäp meni şazadalar kimden sorar,
Hak olarga salmagaý Ýusup deýin dagy-peder,
Edhem-u Musa Ryza, mazhar gerek erdi maňa.

Ah, neýleý uşbu gün sahypkyranlar bolmady,
Jeň silahyny geýen ol pähliwanlar bolmady,
Ýeke galdym kapyr içre mähribanlar bolmady,
Käbeýi-maksudym ol şiri-žýanlar bolmady,
Omary-Alla deýn ärler gerek erdi maňa.

Şähri-Haýbar baranymda meniň birle ýar idi,
Özleri sahypkyran-u hem sypahsalar idi,
Külli ashaplar içinde bir ajaýyp ner idi,
Sekiz ýüz batman amut, gürzi-gerany bar idi,
Ol Musaýýyp gazy dek serwer gerek erdi maňa.

Eý, Kaşamşam, Hak Özüdir jümläni bar eýlegen,
Rehm edip, ataşy Ybraýyma gülzar eýlegen,
Kaknusy öz nalyşydan dahyly-nar eýlegen,
Iki älemde ýene birlikni yzhar eýlegen.
Mustapa dek hamyýy-magşar gerek erdi maňa.

Elkyssa, Hezreti Aly gördi, kim, niçe kapyrlar jem bolup, durarlar.
Ondan soň Hezreti Aly Hudaýtagalanyň ulug ärlerini ýat kylyp, gazap birle
nagra tartdy. Ol nagrany eşidip, derhal Düldül bilen Zülpükar häzir boldular.
Hezreti Aly Düldüli görgeç bir zor kylyp, ýedi düýe ýüki zynjyry para-para
kyldy.

Düldüli münüp, Zülpükary gylapyndan çykaryp, gollaryna alyp, kapyrlary
gyra başlady. Resuly-Hudany ýat edip, salawat iberip, wagtlary hoş bolup, bir
nagt okady. Nagty-Hezreti Aly Şahymerdan:

Her lahza ýat eýleý sizi,
Hamdy-senahym, ýa Resul!
Iki älem içre meniň,

Puşty-penahym, ýa Resul!

Külly asyga rehber özüň,
Hem jümleden beter özüň,
Saky özüň, Köwser özüň,
Hem patşahym ýa Resul.

Senden erer her mahlukat,
Pazlyň erer bahryl-haýat,
Hem päksiň sen, hem ýagşy zat,
Hem aly-jahym, ýa Resul!

Saky özüň, Köwser özüň,
Hem jümläge rehber özüň,
Asylara beter özüň,
Hem patyşahym, ýa Resul!

Lutp eýlegin, şahy-jahan,
Bolsun tasadduk hassa jan,
Hem din erer sen, hem iman,
Hem derdi-hahym, ýa Resul!

Ylm-u kemalat sendedir,
Berdi saňa Haýýul-Gafur,
Behakky şeraban tahir,
Aňla bu ahym, ýa Resul!

Kyldym jahanda köp hata,
Neýleý, neteý, waweýleta,
Behak süreýi-«Hel eta»,
Geçgil günähim, ýa Resul!

Sen-sen Kaşamşama rafyk,
Gäh bahşeşiň bahryl-amyk,
Bildir maňa rahy-taryk,
Adyl güwähim, ýa Resul!

Elkyssa, Hezreti Aly: «Allahu-ekber» diýip, Zülpükary çekdi, göýä kyýamat gopan dek boldy. Şäheriň içinde şuryş-u gowga asmana çykdy.

Emma Hezreti Aly kapyrlary bir-birine ýetirmeý gyrrar erdi. Şol halda Mergup şa perýat kylyp:

– Haý-haý, namartlar, gaýrat kylaweriň, gaçmaňlar. Sizler köp siz. Bir adam ot bolanda ne ýerni ýakar? – diýdi.

Patyşa her niçe jähd-u sagy kyldylar, kapyrlar koý erdi-gurt darydy we gamyş erdi-ot darydy. Köçelerden gyzyly gan her tarapa akdy, göýä zemin-u zaman lertzana geldi. Ahyryl-emr Mergup şa janyndan umyt üzdi.

Elkyssa, erteden peýşingeçe gan dökdüler. Emma bu urşa ýedi gat asmanyň perişdeleri täsin galar erdiler.

Kapyrlardan gaçany gutuldy, oturany tutuldy.

Erse, kapyrlaryň galanlary: «Elaman-elaman» diýip, aman çagyryp, perýat kyldylar. Ondan soň Hezreti Aly bu kapyr butparazlara iman arza kyldy. Kapyrlar sydky-jany birlen musulman boldular. Hezreti Aly kapyrlaryň buthanalaryny ýykyp, metjid-u mährap kyldy, azan-kamat jary boldy.

Ondan soň Mergup şa musulman bolanyň şüküranasyna Hezreti Ala garap, bir gazal okady. Gazaly-Mergup şa bu turar:

Şükr edeýin Hudaýyma,
Bu döwlete laýyk boldum.
Rehim eýledi halyma,
Kapyr erdim, sadyk boldum.

Bizden salam Mustapaga,
Ahmet atlyg rahnemaga,
Kerem etsin binowaga,
Ýüzün görmeý aşyk boldum.

Abu Bekr, Omar, Osman,
Pygambere ermiş ýaran,
Arzym ýetir Şahymerdan,
Köňül birle tassyk boldum.

Niçe ýyllar ötdi hebes,
Küfurgine haýy-höwes,
Şükri lilla tapdym muhlys,
Belalardan paryk boldum.

Umydym köp Hezretinden,
Oşol bahry-rehmetinden,
Çykdy küfr küfrlüginden,

Bu gün ähli-taryk boldum.

Ýamanlardan ýaman erdim,
Ýüregi doly gan erdim,
Bir zeň basan çoýan erdim,
Jöwahyrdan artyk boldum.

Ýamanlardan halas bolup,
Bir gulam men, muhlýs bolup,
Keduretden alys bolup,
Ýagşylara rafyk boldum.

Saňa gurban hassa janym,
Sen-sen dinim hem imanym,
Sebäp bolduň, eý, soltanyň,
Men hem ähli-towpyk boldum.

Şahy-Mergup tapdy çäre,
Kimýa boldy seňgi-hara,
Şükür eýläp Biribara,
Aýnadan hem aryg boldum.

Hezreti Aly niçe kapyrlary bir günde musulman kyldy.

Emma Mergup şa bu döwlete köp hoşwagt bolup, gije-gündiz namazdan
özün aýyrmas erdi.

Elkyssa, Hezreti Aly Mergup şany öz ýurduna patyşa kyldy. Ondan soň
niçe metjid-u medreseler bina kyldylar hem niçe şäherleri musulman kyldylar.

Ondan soň Hezreti Aly Medinä gider boldy. Mergup şa Hezreti Ala bihet
hyzmaty-gulamana kylyp, adetsiz we nehaýatsyz tamalluk we iftiharlar bilen
kyrk düýä tylla ýükläp berdi.

Ondan soň Hezreti Aly şähri-Berberi Mergup şa berdi. Kyrk düýä zer
ýükläp, misli bezirgen bolup, Medineýi-münewwere garap jünäýberdi.

Hezreti Aly şäherden hemra çykan musulmanlara:

– Imdi sizler jaýlaryňyza gaýdyňlar – diýip, nowazyş kyldy.

Erse, Mergup şa derhal atyndan özüni taşlap, Hezreti Aly bilen hoşlaşyp,
Hezreti Ala garap, bir gazal okady. Gazaly-Mergup şa bu turar:

Bu gün azm eýleseň mülki-diýara,
Jismim içre şirin janym, hoş imdi.
Synamy çäk edip, bagrymy para,

Jandan artyk mähribanym, hoş imdi.

Gül ýüzüň görmesem, ýokdur kararym,
Senden özge bolmaz köňül mydarym,
Ölinçä gulamyň, eý, şähriýarym,
Hak iberen ulug janym, hoş imdi.

Zynhar, byradarlyk hakyny hakla,
Dogaýy-haýr edip, ýadyňda sakla,
Günäkär guluň men, magşarda ýokla,
Eý, ezizim, kämiranym, hoş imdi.

Mustapaga ýetir arzy-halymy,
Taşladym köňülde kyl-u kalymy,
Sarp edeý ýoluňda mülk-u malymy,
Hakykat bahrynda känim, hoş imdi.

Salam aýtgyn Abu Bekr, Omara,
Hezreti-Osmana, şazadalara,
Külli sahabalar, azadalara,
Hoş tekellüm, hoş elhanym, hoş imdi.

Kadyr Eýäm, Özüň ýetir hetdine,
Başym gurban etsem serwi-kaddyňa,
Peýamymy bir-bir ýetir Medinä,
Şirin dilli nüktedanyň, hoş imdi.

Mergup şah diýr, gözden jemalyň uçdy,
Jydalyk hasraty köňlüme geçdi,
Mejnunyň söwdasy başyma düşdi,
Ýüregimde hoş armanym, hoş imdi.

Elkyssa, ondan soň Mergup şa Hezreti Aly bilen hoşlaşyp, zar-zar ýyglaý galady.

Emma Hezreti Aly Şahymerdan kyrk düýäni tylladan ýükläp, Medinä tarap, rowana boldular. «Ismi-agzamy» okap, düýelere dem saldy, weliniň keramaty bilen ol düýeler Düldülden hem tizräk ýörip, ýyndam boldy.

Erse göz ýumup, açynça niçe menzil ýollary taý kylyp, Medineýi-münewwere dahyl boldular.

Medine halky eşidip, pişwaz öňünden çykyp, ystykbal kyldylar. Hezreti Aly kerremallahu wejhuhu ashaplary we ýar-u dost, kowum-akrabalaryny görüp, hoşwagt bolup, jemyg sahabalar birlen görşüp, uşbu ebýaty okady:

Barça gelgen, gadyrdanlar,
Geliň, janlar, görüşeli.
Mähriban ýar-u ýaranlar,
Geliň, janlar, görüşeli.

Gezip geldim dagy-düzi,
Ýene gaýdyp gördük sizi,
Kapyr gyryp, bolduk gazy,
Geliň, janlar, görüşeli.

Abu Bekr, Omar, Osman,
Ol Hezrete sizler ýaran,
Gaýdyp geldi Şahymerdan,
Geliň, janlar, görüşeli.

Niçe çekdim hijran bary,
Sapar kyldym Rumdan nary,
Gezip geldim çöller sary,
Geliň, janlar, görüşeli.

Sagdy-Wakgas, ymam Japar,
Abulmugjan, Mälik Aždar,
Hyzmatkärim Baba Gammar,
Geliň, janlar, görüşeli.

Hasan, Hüseyin – eziz janym,
On sekiz gujak oglanym,
Muhammet merdi-meýdanym,
Geliň, janlar, görüşeli.

Patma-Zähra jübti-päkim,
Hanypaýy-syna çäkim,
Akl-u huş, pähmi-edräkim,
Geliň, janlar, görüşeli.

Tap getirmey amudyna,

Şähri-Berber girdi dine,
Murtaza geldi Medinä,
Geliň, janlar, görüşeli.

Elkyssa, Hezreti Aly Şahymerdan jümle sahabalar birle görşüp, Medine metjidine baryp, Hezreti Muhammet alaýhyssalamny zyýarat kyldy. Emma pygamber alaýhyssalam Hezreti Alyny görüp, hoşwagt bolup, sagynyp erken. Hezreti Alynyň pişanalaryndan posa alyp, köp nowazyş kyldy.

Ondan soň halaýyklar biçäre Baba Röwşeniň ruhlaryna fatyha okyp, doga kyldylar.

Ondan soň Hezreti Aly kyrk düýe zeri jemyg sahabalara, birniçe binowa biçärelere we pakyr-u misginlere taksym kylyp berdi.

Hezreti Alynyň perwazlary şunça iş kyldylar, dostlar şat bodular, mynapyklar mat boldular.

Ondan soň iki düýe zer galdy.

Elgaraz Hezreti Osman gany, oňa bir ýarym düýe zer degdi. Emma Hezreti Aly gallaç, ýarym düýe zer degdi. Hezreti Aly ony hem haýyr kyldy, dostlar şat boldy, duşmanlar gamgyn boldy. Ilähi hemme mömin gullary ferdaýy-kyýamat pygamberiň şepagatyndan mahrum kylmagaý sen. Ämin we Rebbil älemin.

Wallahu aglam bis-sowap.

Temmet.

Sözlük

A

Abu Bekr Syddyk — (568-634-nji ýyllaryň töweregi) birinji halyf. Dört çaryýaryň biri. Muhammet alaýhyssalamyň üçünji aýaly Aýşanyň (Äşäniň) kakasy. Ol Muhammet pygamberiň iň ýakyn maslahatçylarynyň, yslamy ýadawsyz wagyz edijileriniň biridir. Şonuň üçin oňa musulman däbinde as-Syddyk (dogruçyl, wepaly dost) lakamy berlipdir. Ol iki ýyldan gowrak (632-634) halyflyk edipdir.

Abu Talyp — Abu al-Muttalybyň ogly. Alynyň kakasy. Muhammet alaýhyssalamyň terbiýeçisi. Muhammet pygamber бүтін өmrүniň dowamynda bildiren mähribanlyklary we goldawlary üçin atasy Abu al-Muttalyba hem-de agasy Abu Talyba çuňňur minnetdarlyk duýgusyny saklapdyr.

Abulmihjan — sahabalaryň biriniň ady.

Adem — ýokluk, ýok bolma.

Adetsiz — sansyz-sajaksyz, hasapsyz.

Agma — kör.

Ahmar — gyzyl reňk.

Ahmedi-Muhtar — Muhammet pygamberiň bir ady.

Ah-u nedamat — gaýgyly, puşmanly, ökünçli ah.

Ahyret — kyýamat.

Ahyryl-emr — ahyrynda, iň soňunda.

Aksada bolmak — uzakda bolmak.

Alaýhyssalam — Oňa salam bolsun. Pygamberleriň ady agzalan ýerde aýdylýar.

Alham — Gurhanyň «Fatyha» süresi.

Allahu-ekber — Alla beýikdir.

Allam-guýup (Allamul-guýup) — gaýyp zatlary biliji, syrly, gizlin zatlardan habarly. Alla, Taňry, Hudaý.

A:ly jaha — ýokary mertebeli, beýik derejeli.

Aly ibn Abu Talyp — Osmandan soňky dördünji we iň soňky halyfy (656-661). Ol 661-nji ýylda öldürilýär. Aly araplaryň kuraýyş taýpasynyň haşym urugyndadyr, ol yslamy esaslandyran Muhammet pygamberiň doganoglany, onuň Patma diýen gyzynyň adamsy.

Amud — 1. Gürzi. 2. Dik, perpendikulýar. 3. Sütün. Amudy gürzi geran — agyr gürzi.

Andalyp — bilbil.

Anka — halk rowaýatlara görä, Kap dagynda ýaşaşan fantastiki guş.

Aperin (ümlük) — 1. Berekella! 2. Öwgi, taryp.

Argymak — 1. Dag keyigi. 2. Bedew at.

Arş — asman, dokuzynjy gat asman. Adamzadyň akylynyň ýetmeýän diňe Ýeke täk Biribaryň bilýän ähli älemleri öz içine alýan ylahy tagty.

Arşy-agla — in ýokarky asman.

Arşy-kürsi — asmanyň arş bölegi bilen onuň aşagyndaky kürsi.

Arzy-sema — ýer-asman.

Asan — aňsat, ýeňil, sada.

Aslah — ýaraglar.

Asy — günäkär, ýazykly, günäli, etmişli.

Asy ymmat — günäkär millet, ýazykly halk.

Ashap — sahabalar.

Aýalment — maşgalaly, öýlenen, köp çagaly.

Aýan — äşgär.

Azada — 1. Azat, erkin, boş. 2. Mähriban, hormatly, merhemetli, mähirli, mertebeli. 3. Päk, arassa, tämiz. 4. Liliýa, serwi agajy.

Azamat — uly, beýik, äpet.

Azm — 1. Niýet, meýil, maksat. 2. Ugrama, ýola düşme. Azm eýlemek — ugramak, ýola düşmek.

Azym — beýik, uly.

B

Ba — bilen, bile, bilelikde. Ba namy — ady bilen. Ba semer — netijeli, miweli.

Ba wepa — wepaly, wepadar, ygrarly.

Baba Gammar — Alynyň hyzmatkäri.

Bady-hazan — güýz şemaly.

Bag Eremi — Erem bagy. Rowaýata görä, bu örän owadan bagy Şeddat atly örän zalym patyşa ýetişdirenmiş.

Bahabar bolmak — habarly bolmak.

Bahr — deňiz, umman. Bahryl-amyk — çuň deňiz, çuňňur umman. Bahryl-haýat — dirilik deňzi. Bahry-rehmet — rehmet deňzi.

Balh — Owganystanyň demirgazygynda gadymy bir şäheriň ady.

Balhy-ap — Owganystanda Amyderýanyň bir goly bolan Balhab derýasynyň boýundaky bir şäher ady.

Bargäh — köşk, saraý, ýaşalýan ýer, adamlar kabul edilýän jaý.

Bark — ýyldyrym, ýylpyldy, şöhle, ýagty.

Bawer — ynam, ynanç, ynanma, dogry hasaplama.

Behak — 1. Doly esasda, doly kanuny ýol bilen. 2. Dogry, hak, adalatly.

Beher— her bir, her haýsy, her biri.

Beli — hawa.

Benagäh — birden, birdenkä, tötänden, duýdansyz.

Berbat etmek — ýitirmek, ýele sowurmak.

Berber — 1. Dellekçi. 2. Owganystan bilen Eýranyň serhedinde ýaşayan kowumyň ady.

Berhak — adyl, wepaly, hakyky, dogry, rast.

Berhem — 1. Bulaşyk, garyşyk, dagynyk, çalam-çaş. 2. Aljyraňňy, gyssanmaç.

Berhyýa — Süleýmanyň Asaf atly weziriniň kakasynyň ady.

Berna — ýaş, görmegeý.

Bester — düşek, ýatak.

Beşarat — şatlyk, bir zady habardar etmek, buşlamak.

Beşer — ynsan, adam, adamzat.

Bethaýbat — betgelşik, gelşiksiz.

Betnema — betgelşik, gelşiksiz, erbet görnüşli.

Beýekbar — birden, tötänden, garaşylmadyk ýagdaýda.

Bezirgen — söwdagär, täjir.

Bährewer — işi şowuna bolýan, işi şowlaýan, bagty getiren.

Biarman — armanly, maksadyna ýetmedik.

Bibaha — bahasyz.

Bigam — gamsyz, aladasyz.

Bikal-u kyl — gepsiz-gürrüňsiz, şeksiz, şübhesiz.

Bilal — sahabalaryň biri, meşhur azançy. Onuň sesi örän güýçli we owazly bolupdyr.

Binowa — biçäre, ejiz, pukara, betbagt, garamañlaý.

Bismilla — Allanyň ady bilen.

Bisýar — köp, kän, artyk, bol, güýçli.

Bişärik— şäriksiz, bişärik, تنها, ýalňyz, ýeke-täk.

Biygtyýar — ygtyýarsyz.

Burran — ýiti, kesgir, ötgür.

Byradar— dogan, garyndaş.

Byrag — Muhammet aláhyssalamyň atynyň ady.

Ç

Çah — guýy, çukur.

Çar — dört.

Çarçamak — ýadamak, armak, ysgyndan düşmek, çagşamak.

Çarh — 1. Bagt. 2. Çarh, tigrir. 3. Gümmez. Çarhy-mugalla — beýik çarh, asman, gök, pelek.

Çaryýar — Muhammetden soňky dört halyf: Abu Bekir (632-634); Omar (634-644); Osman (644-656); Aly (656-661).

Çeşm — göz, garak, göreç. Çeşmi-nem — gözýaş. Çeşmi-seýil — gözýaşlaryň sili. Çeşmi-humar — süzgek göz, serhoş göz, gyzaran göz, dälje göz.

Çäk — paralamak, ýyrtmak.

Çäki-giriban — ýakasyny ýyrtmak.

Çäşt — 1. Guşluk wagty. 2. Ertirlik nahary.

D

Dag — 1. Yz, belgi, tagma. 2. Gaýgy-hasrat. Dagy-peder — atasyndan aýrallyk.

Dahyl — 1. Girýän, aýak sekýän. 2. Dahylly, degişli. 8. Içki görnüş. 4. Girme, giriş. **Dahyl bolmak** — 1. Aralaşmak, girmek, gatyşmak. 2. Gowuşmak, sataşmak, birek-birege duş gelmek.

Daman — etek, eňňit, ýapgyt.

Damat — köreken, giýew.

Danyýal — pygamberleriň biri. Ahamenitler patyşalaryndan Kureşin we Darýuşyň döwründe ýaşan pygamber. Dawut pygamberiň neslinden.

Dawut — ýehudy patyşalaryndan we pygamberlerinden biri bolup, Süleýmanyň kakasydyr. Ol ýaşlykda çopançylyk edipdir. Dawudyň örän ýakymly sesi bolupdyr. Ol «asmandan inen» dört kitabyň biri «Zebury» owaz bilen okar eken. Ol ömrüniň köpüsini sowut dokamak we demir işi bilen meşgullanyp geçiripdir. Şoňa görä, Dawut Gündogar rowaýatlarynda demriň piri hasaplanylýar.

Daýa — 1. Eneke. 2. Göbek ene.

Daýym — hemişe, mydama, hemme wagt.

Dembe-dem — yzly-yzyna, hemişe.

Dendan — diş.

Derban — gapy sakçysy, garawul.

Dergäh — 1. Bosaga, gapynyň öňi. 2. Köşk. 3. Patyşanyň huzury, Hudaýyň ýany.

Derhal — şol bada, derrew, şol wagtda, şol mahal.

Derdi-dowa — agyrynyň, keseliň emi, dări-dermany.

Derdi-elem — 1. Agyry, kesel, nähoşluk. 2. Gaýgy, gam, gussa.

Derdi-hah — derdimiň dermany.

Derkar — gerekli.

Dest— 1. El, gol. 2. Zarp, zarba, urgy. Desti-bagt — bagt goly. Çöp desti elide şemşir ere mahylyk — Zarp bilen uranda ýönekeý taýak ýarym aýa meňzeýän gylyja öwrülýär.

Dest-u bazu — el, gol we egin, omuz.

Deşt — sähra, çöl, düzlük.

Dide — göz, göreç.

Dilgir— tukat, gamgyn.

Dilhah — göwün isleýän, islegli, söýgüli.

Dil — ýürek, kalp.

Doga — Allatagala ýalbarmak, Alladan dilegini dilemek, doga. Dogaýy-haýr— haýyrly doga.

Durud-u tekbir — doga, salam.

Düldül — Alynyň meşhur atynyň ady.

Dürri-galtan — togalak dür.

Dürri-naýap — tapylmaýan, seýrek duş gelýän dür.

Dürri-ýetim — ýetimleriň düri, Muhammet alayhyssalam.

E

Ebri — bulut. Ebri-rehmet— rehmet buludy.

Ebru — gaş.

Eda I — töleme, ýerine ýetirme, kanagatlandyрма, aýdyş, ses, owaz, heň, äheň, saz, nota. Eda kylmak — kanagatlandyrmak, tölemek, ýerine ýetirmek, aýtmak.

Eda II — 1. Towlanma, nâz kereşme. 2. Öjükdirme.

Edhem — sufist aşyklaryň biri.

Edrâk (Idrak) — akyl, düşünje, pikir, paýhas.

Eflâk — 1. Asman, gök. 2. Bagt, ykbal, täleý.

Ejzat — rugsat.

Elaman — ýetişň, kömek ediň. Perýaty-el-aman — kömege çagyryň ses.

Elgaraz — bir söz bilen aýdanda, gysgaça aýdanda, sözün gysgasy, gepiň keltesi.

Elhan — owazlar, äheňler, mukamlar.

Elkyssa — garaz, gepiň gysgasy.

Emir — häkim, hökümdar.

Emr — buýruk, tabşyryk.

Enaýat — rehim, kömek, goldaw, alada, ýagşylyk.

Enduh — gam, gussa, gaýgy, ünji. Enduh-u sütem- sütemli gaýgy.

Engam — halat, serpaý, sowgat, peşgeş, muzd, bereket, nygmat.

Ermiýa — pygamberleriň biriniň ady.

Erre — byçgy, ary.

Esbi-suwar — ýyndam, ýüwrük at.

Esedylla — Allanyň şiri. Hezreti Aly.

Eşhedu-en-lä-ilähe illallah we eşhedu-enne Muhammeden abduhu we rasuluh — Alladan başga Hudaýyň ýokdugyna we Muhammediň Allanyň guly we ilçisidigine şaýatlyk edýäriň.

Eşrep — Eýranda ulanylýan gyzyň pul.

Eşýa — zatlar.

Ew ednä — «... ondan-da ýakynrak» Nejim süresiniň 9-njy aýatyndan bir bölek. Bu aýatda Muhammet pygamberiň arşa göterlende Allatagala bilen ýaýyň iki ujundan, hatda ondan-da ýakynrak golaý halda gepleşendigi aýdylýar.

Eýýup — Hudaý tarapyn gurt düşüp, heläkçilik çeken pygamber. Ol sabyrlylygy bilen ezýet çekmeden jydapdyr. Klassyky edebiýatda sabyrlylygyň nyşany hasaplanýar.

Ezraýyl — jan alyjy perişde.

Ä

Ähl — 1. Bir işe ýa-da ýere degişli bolan adamlar. 2. Maşgala, är-aýal. 3. Bir işiň, hünäriň eýesi. Ähli-taryk — sopular, tarykatyň ýoluny tutýanlar. Ähli-towpyk — üstünlik eýeleri, towpyk eýeleri.

Ähdi-peýman — äht etmek, söz bermek.

Ämin — şeýle bolsun, Ýa Rep dogamyzy kabul et!

Ämin we Rebbil älemin — Älemleriň eýesi bolan Allatagala dogalarymyzy kabul eýle!

F

Fath kylmak — boýun egdirmek, basyp almak.

Fatyha — 1. Kuranyň başky süresi. 2. Doga, alkyş.

Ferdaýy-kyýamat — kyýamat günü.

G

Gabry-häk — mazaryň topragy.

Gadamgäh — gadam basylan ýer.

Gaflat — gapyllyk, habarsyzlyk, duýdansyzlyk.

Gahr — gahar-gazap. Gahry-Huda — Allatagalanyň gazaby.

Galam — 1. ýiti tyg, kesgir ýarag. 2. Gamys taýajyk. 3. Ruçka. 4. Pahna, şine.

Gallaç — eli ýukalyk, mätäçlik, ýoksullyk.

Gamhor — dertdeş, gaýgy-hasraty deň çekişýän.

Gammar — Alynyň atbakary. Döldüli seýisleýän şahs.
Gant-asal — süýji bal, bal ýaly, şeker ýaly.
Gany — baý, mal-mülküň eýesi, barly, gurply, mally, döwletli.
Ganymat — gadyr-gymmaty, olja.
Gapyl — habarsyz, bihabar, duýdansyz.
Gar — gowak.
Gaýry — başga, özge.
Gaýyp — görünmeýän, göze görünmezlik, ýaşyryn, gizlin, syrly.
Gaza — din we watan üçin alnyp barylýan söweş.
Gazal — 1. Liriki şygryň formasy. 2. Keýik, jeren, gözel, söýgüli.
Gazat — gaza sözünüň köplük sany. Diň we watan üçin alnyp barylýan söweşler.
Gazy — göreşiji, söweşiji, ýeňiji.
Geda — garyp, gedaý.
Gende — ýaramaz, hapysa, erbet.
Geran — gymmat, artyk, ýokary, agyr.
Gerd (gert) — çañ, tozan, tot. Gerdi-nagly — atyň nalynyň çañy. Gerdi-paý — aýak tozany.
Gerdun — 1. Pelek, asman, maňlaý, takdyr, ýazgyt, 2. Aýlanýan, çarh, tigr.
Gez — 1. Ölçeg birligi: 1 m 05 sm. 2. Gezek, mertebe, gaýta.
Gäh-gäh — käte-käte, mahal-mahal, wagt-wagt.
Girdap — aýlaw, öwrüm, suwuň aýlanyp akýan çuň ýeri.
Giriftar — tutulan, ele düşen, bent edilen, ýesir alnan, tussag edilen, sezewar edilen.
Girýan — aglaýan, eňreýän, aglaýan halda, aglap, agyly, gözi ýaşly.
Göşt — et.
Gubar — 1. Çañ, tozan, tot. 2. Gaýgy, gussa, gam. 3. Kine.
Gulam — hyzmatkär. Gulamy-biderem — dirhemsiz gul. Mugt hyzmatkär.
Gulap — gyn, guty, gap, bir zadyň daşy.
Gurt darydy — gurt ýyrtdy, dargatdy.
Gürzi — demirden ýasalan tokmak.
Güwäh — şaýat.
Guwwas — suwa çümüji.
Gygam — Baba Röwşen dessanynda Mergup şanyň pälwanlarynyň biriniň ady.
Gylap — gylyjyň gyny, gyn.

H

Hab — uky. Hab-u hyýal — düýş, hyýal, uky.

Habyp — 1. Ýakyn, ýoldaş, ülpet, dost. 2. Söýgüli, gözel. 3. Pygamberiň sypaty.

Hajat — 1. Isleg, mätäçlik, gereklik. 2. Çokunma, ýalbarma.

Hakan — Gündogar hökümdarlarynyň, şol sanda Hytaý hökümdarlarynyň tituly.

Hakykat — çyn, dogry, dürs, her bir zadyň esasy, asly.

Halk (ks. Halaýyk) — 1. Ýaratma, döretme. 2. Il, märeke. Halk eýlemek — ýaratmak, döretmek. Hallaky-jahan— dünýäni ýaradan, jahany döreden; Alla.

Haly zebun — pes adam, ejiz, namart.

Halyky-ýekta — ýeketäk ýaradyjy. Alla.

Halyly-basapa — sapaly dosut. Ybraýym pygamber.

Hamdy-sena — öwgi we alkyş, öwgi hem doga.

Hamyýy-magşar — magşarda goraýan, ahyretde eýe çykýan.

Hanadan — 1. Dinastiýa, atly — abraýly topar. 2. Abraýly, hormatly, sylagly. 3. Gm. myhmansöýer, aşly — çörekli adam.

Hanaýy-dili musaffa — sap ýüregiň öýi.

Handan — gülüp duran, gülýän, şadyýan, açyk, güler ýüzli.

Harb — uruş, söweş.

Harem — 1. Mukaddes zat, mukaddes ýer, Käbe. 2. Aýallaryň ýaşaýan otagy. 3. Aýal.

Hargäh — çadyr.

Hary-zar — pespäl, nalyş edýän.

Hasan -Hüseýin — Muhammet pygamberiň gyz agtygy. Hezreti Alynyň ogullary.

Hasrat — gam, gaýgy, gussa, tukatlyk.

Hassa — ýadaw, gamly, gussaly, gaýgyly, hassa.

Ha:sse — ýörite.

Hatyr — oý-pikir, akyl.

Haýa — utanç, çekinjeň.

Haýbar — Medinäniň sekiz menzil aralygynda ýerleşýän ýedi galaly ýeriň ady.

Haýrul-beşer — adamlaryň gowusy (Muhammet pygamberiň ady).

Haýry-hah — haýyr isleýän.

Haýý — diri, janly. Haýýul-Gafur — Alla, Taňry, Hudaý, hemişe diri bolan ýalkaýjy.

Hebes — ýaramaz, bihuda, peýdasyz, biderek.

Hemaýat eýlemek — kömek, ýardam, goldaw etmek.

Hemdem — çyn dost, hakyky dost, ýürekdeş dost.

Hemra — ýoldaş, gürründeş.

Heňnam — uruş, söweş, jeň.

Herasan — gorkuly.
Herçent — hernäçe, şunça.
Hetdi — çägi.
Heýli — 1. Örän, adatdan daşary, hetden aşa, bıçak. 2. Köp, kän, bol.
Hezar — müň. Set hezar — ýüzmüň, bir lek.
Hezer (heder) — gorky, ätiýaç, çekinme, saklanma.
Häki-paý — aýak tozany, aýak çañy.
Hijdehi nähr (hejdeh) — on sekiz derýa.
Hijran — aýrallyk.
Hikmet — akylllyk, parasatly söz.
Hoşamat aýtmak — hoş söz aýtmak.
Hoşwagt — wagty hoş, keýpi çag.
Howzy-Köwser — behiştdeki süýji suwly howuz.
Höşk — gury, gurak.
Hudawend — Taňrynyň buýrugy.
Humar — serhoş.
Hun — gan.
Hunaba — ganly ýaş, azap çekmeklik, gan ýuwutmaklyk.
Hunbar — gan döküji, gan akdyryjy, gan dökülýän.
Hup — 1. Gowy, ýagşy, oňat. 2. Gözel, owadan, ajaýyp. 3. Mähirli, mübärek.
4. Söýmeklik, gowy görmeklik.
Hurd-u kelan — uly-kiçi.
Hükemaýy-külli-älem — ähli älemlere höküm ediji. Alla.
Hümmet — 1. Goldaw, hossarçylyk, hoşniýetlilik, kömek. 2. Gujur, gaýrat, güýç. 3. Pikir, oý, aň. 4. Üns berme, aladasyny etme, azara galma, jan çeken, yhlas etme. 5. Mümkünçilik. 6. Ukypsyzlyk.
Hüweýda — mälim, aýan, açyk, äşgär, belli.
Hüýr — jennetde bolýan owadan gyz.
Hydyr — pygamberleriň biri.
Hyjlat — 1. Kepderileriň saýrap-saýrap, ekstaz ýagdaýyna düşmesi. 2. Turma, galkma, bökme, bökjekleme. 3. Tizlik. 4. Belentlik. 5. Çiş (ýara). 6. Ogry, garakçy. Säher hyz — säher saýraýan, säher bilen turýan.
Hylgat — halat, serpaý, owadan geým.
Hylwat — gizlin, ýalňyz, ýeke.
Hysar — 1. Gala, berkitme. 2. Gadymy mukamyň ady.

I

Ibn — ogul, ogly, perzendi. Ibni Abu Talyp — Abu Talybyň ogly. Hezreti Alynyň lakamy.
Ibtida — baş, başlangyç, öň, owal, ilki.

Idris — pygamberleriň biri. Idrisiň ady Kuranda hem gelýär.

Iftihar — öwmek.

Ihtimam — üns berme, dykgat etme, çalyşma, jan etme, alada.

Ilähi — eý bar Hudaýa.

Iltipat eýlemek — 1. Mähribanlyk, rehimdarlyk. 2. Üns berme, alada.

Iman — biriniň aýdýan zadyny çyn ýürekden kabul etmek; şübhesiz ynanmak; Imanyň esasyalary Allatagalanyň birligine, perişdelerine, kitaplaryna, pygamberlerine, ahyret gününe, kadere ýazgyda, ýagny haýyr we şeriň Alla tarapyn ýaradylýandygyna we öleniňden soňra direljekdigine ynanmak.

Imdi — indi.

Imes — däl.

Inşa Allatagala — eger Alla islese, inşalla.

Intiha — soň, ahyr, yz.

Intizar — garaşmak, gözüň ýolda galmak.

Isa — Esasy dört sany uly pygamberleriň biri bolup, oňa wahy arkaly „Injil“ ýollanylýar. Dünýä dinleriniň in gadymylarynyň biri bolan hristian dinini esaslandyran pygamber hasaplanýar. Ol Palestinanyň Beýtullah obasynda doglupdyr. Ejesiniň ady Merýem. Isa pygamber hakda Kuranda hem köp aýatlar getirilýär, hatda Muhammediň pygamber boljakdygyny öňünden aýdanyň hem Isa pygamberdigi bellenýär.

Isgender — Aleksandr Makedonskiý (b. e. öň 356—323 ýý.) Makedoniýa patyşasy Filip ikinjiniň ogludyr. Ol Eýran, Hindistan, Arabystan ýaly ençeme döwletleri basyp alypdyr. Gündogar halklarynyň köpüsiniň folklorynda we edebiýatynda onuň, şahsyýeti bilen baglanyşykly birtopar rowaýatlar we çeper eserler döredilipdir. Rowaýata görä, Isgenderiň iki gulgagy ýa-da iki şahy bolupdyr. Şol sebäpli oňa Zülkarneýn lakamy berilipdir. Birnäçe rowaýatda we Nowaýynyň, «Seddi Iskenderi» («Isgenderiň diwary») diýen eserinde Isgenderiň, iki bolandygy tassyklanýar. Rowaýatlarda aýdylyşyna görä, beýleki Isgender iki asyr ýaşapdyr. Şonuň üçin oňa hem Isgender Zülkarneýin diýlenmiş.

Ismi agzam — beýik at, Hudaýtagalanyň ady. Allatagalanyň atlary sanalýan dogma.

Işwe — näz, gamza, šiwe. Bu söz aslynda araplarda gözüň gowy görmezligi manysynda aýdylan, parsy we türki halklarda serhoş göz, sözlük bilen baglanyşdyrylyp, bu söz ýokarky mana eýe bolupdyr.

J

Jala — güýçli ýagyş, çabga.

Janruba — göwnüňi özüne çekýän, dilber.

Janyby-Kerrar — Alynyň tarapdary.

Jary bolmak — ýerine ýetirilmek, durmuşa geçirilmek, hakykat ýüzünde amala aşyrylmak, akmak, ýaýramak.

Jebin — gorkuly, haýyş ediji; maňlaý.

Jebraýyl — Allatagala bilen Muhammet pygamberiň arasynda (wahyý) habar gatnadýan perişde.

Jemg — hemme, ähli. Jemygy-pygamber — ähli pygamberler.

Jemşid-u hakan — gadymy Eýran şalarynyň biri. Abulkasym Firdöwsiniň meşhur «Şanama» atly eseriniň gahrymanlarynyň biri.,

Jeň — uruş, söweş, dawa.

Jenädil — 1. Müsürde bir ýeriň ady. 2. Daş, harsaň. 3. Güýçli, kuwwatly, daýaw.

Jennet — uçmag, behişt.

Jähd-u sagy — tagalla, jan çekme, yhlas, çalyşma.

Jigergüş — 1. Iň söýgüli adam, iň ýakyn adam. 2. Perzent, çaga.

Jilwe — nur, ýalkym, şugla, ýalpyldy.

Jirjis — pygamberleriň biri. Öz ynanjyndan dänmänligi üçin, ony para-para edýärler, emma ol ýene diri galýar.

Jöwahyr — 1. Gymmatbaha daş, göwher. 2. Çeper çöz, parasatly söz. 3. Asyl, hakykat, esas.

Juýan — 1. Soraýan, ideýän. 2. Gyzyklanýan, höweslenýän. 3. Gözleýän, agtarýan.

Juýbar — 1. Uly ýap, kanal, derýa. 2. Birnäçe çeşme we derýajyklar akýan ýer. 3. Derýa kenary. Juýbary-gam — gam derýasy.

Jümle — ähli, hemme.

Jünäp — entemek, gezmek.

Jünäýber — gitmek; ýola rowana bolmak.

Jünbüş — hereket, gymyldy.

Jürýet — gujur, gaýrat, batyrgaýlyk, ýüreklilik.

Jylawdar — öňde barýan atly.

K

Kaby-köwseýn — 1. Ýaý atylanda el tutulýan ortasy bilen uçlarynyň arasyndaky iki aralyk. 2. Gm. Hudaýa ýakyn iki perişde. 3. Mygraç gijesinde Muhammet pygamberiň Allatagala bilen gepleşendäki aralyk.

Kadd — boý, syrat.

Kadyr Möwla — güýçli, gudratly, guply, kuwwatly, ähli zada güýji ýetgujy Alla.

Kahhar — güýçli gahar eden, ýok eden, gaharlanmak güýjüne eýe bolan — Allatagalanyň sypatlarynyň biri.

Kaknus — mifiki guşuň ady. Rowaýata görä, oda köýüp, heläk bolýarmyş.

Kamat — boý, göwre, syrat, sypat, beden gurluşy.

Kamkam — 1. Uly pyçak. 2. Deňiz. 3. Möhüm we uly iş. 4. Jomart adam, taýpa başlygy. 5. Bir gylyjyň ady.

Karkaýyl — köne düşünelere görä, derýalaryň eýesiniň ady.

Kaşşak — garyp, pukara.

Katgy-nazar — seretmezden, garamazdan.

Katra — damja. Katra-katra — damja-damja.

Katran — 1. Patyşanyň ady, «Zeýnelarap» dessanynyň gahrymanlarynyň biri.

Kaýda — nirede, haýsy ýerde.

Kaýsary-Salar — musulman Gündogarynyň edebiýatynda Rim we Wizantiýa imperatorlarynyň tituly; sezar (kesar).

Kaýsy — «haýsy» sözünüň gadymy görnüşi; «nähili?», «neneňsi?» diýen sorag aňladýan çalyşma.

Keduret — 1. Garalyk. 2. Gaýgy-gam; näsazlyk.

Kelemeýi-şahadat — güwä geçmeklik sözi. Eşhedu-en-lä-ilähe illallah we eşhedu-enne Muhammeden abduhu we rasuluh—Alladan başga Hudaýyň ýokdugyna we Muhammediň Allanyň guly we ilçidigine şaýatlyk edýärin.

Keman — 1. Ýaý, ok atýan sowuk ýarag. 2. Ýaýa meňzeş atlar, meselem gaş.

Keman ebru — sop. Müridiň öz aýyby sebäpli derejesiniň aşak düşmegi we soňra yhlasy, gaýraty bilen gaýtadan öňki makamyna ýagny derejesine gelmegi. a) aşygyň uly joşgy bilen kynçylyklara sezewar bolmagy.

Kemer — 1. Bil, guşaklyk, guşak. 2. Dagyň ýapgydy.

Kerbela — Yrakda bir şäheriň ady Kerbela çöli — horluk-suwsuzlyk çöli, azap meýdany. Ymam Hüseyiniň ölen ýeri.

Kerdar — edilen iş, iş, amal, etmiş.

Kerem — 1. Sahylyk, jomartlyk, elaçyklyk, gysganmazlyk, aýamazlyk. 2. Asyllylyk, rehimdarlyk, dözümsizlik, akýüreklilik.

Kerk — şahburun (nosorog).

Kerm — gurt, gurçuk. Kermi-belaga — bela bolup inen gurçuk.

Kerrar — 1. Öwrülýän, dönýän, jöwlan urýan, aýlanýan. 2. Hujüm ediji, hemle urujy, dönüp-dönüp hujüm edýän. 3. Hezreti Alynyň lakamlarynyň biri. Çünki ol söweşde duşmana gorkusyz-ürküsiz gaýta-gaýta, dönüp-dönüp hujüm eder eken, hiç bir zatdan endişe etmez eken.

Kerremallahu wejhehu — Allatagala onuň ýüzüni nurlandyrsyn.

Kesapat — 1. Hapa, kir. 2. Gür, ýygy. 3. Zyýan.

Keşan — künde, zynjyr, aýaklary baglamak üçin ulanylýan agyr zynjyr.

Keşt — gezelenç, syýahat. Keşt etmek — gezmek, syýahat etmek, gezelenç etmek.

Kette ner — uly iner. gm gaýduwsyz, batyr.

Käm — 1. Agyz. 2. Meýil, isleg, islenýän, arzuw edilýän zat, erk, maksat.

Kämiran — maksadyna ýeten, arzuwy hasyl bolan, bagtly.
Kän — magdan, gazylyp alynýan ýer.
Käsedar — saky, şerbet we şerap guýujy.
Kibi — ýaly.
Kimýa — himiýa.
Kipaýat — 1. Kömek, haýyr, goldaw, ýardam. 2. Zehinlilik, başarjaňlyk.
Köşki-rowak — töweregi açyk eýwanly köşk.
Kowum-akraba — garyndaş, ýakyn adam.
Kowus — 1. Ýardam, kömek, medet. 2. Şyh Abdylkadyr Gilany (1166-njy ýylda ölen). «El-Kowsal-agzam» ady bilen meşhur bolan uly mistik pir.
Koý — goýun, dowar.
Kuhy-hamun — tekizlenen dag, ýykylan dag.
Kurb — 1. Ýakynlyk. 2. Baýlyk, barlylyk. 3. Sop. Allatagalanyň tagat-ybadatyna ýakyn bolmak.
Küfr — kapyrlyk, dine ynanmazlyk. Kufr ähli — kapyr halky.
Külli — ähli, hemme, her bir zat. Külli-mahlukat — ähli ýaradylan zatlar.
Külpet — 1. Görgi, azap, kynçylyk, muşakgat, zähmet, derdeser, biderek zähmet, argynlyk. 2. Gyrnak, çory, hyzmatçy aýal
Külpetzede — ezýet çekýän, azap görýän.
Kürsi neşin — 1. Tagtda oturan patyşa. 2. Häkim. 3. Metjitde wagyz aýdýan adamyň oturýan ýeri.
Kütah — gysga, kelte. Dili kütah — dili gysga.
Kyblagäh — 1. Daýanç, direg, arka, arkadaýanç, goragçy. 2. Kaka – ata. 3. Hoşniýetli.
Kyl-u kal — galmagal, gykylyk, garyşyk gürrüň, gybat.
Kysmat — 1. Bölek, paý. 2. Ýazgyt, täleý, ykbal, maňlaý.
Kyýas — 1. Ýardam, kömek, kömege gelýän, dada ýetişýän. 2. Sopularyň uly piri bolan kutubul-aktabyň sag we sol tarapynda bolýan iki şahsyýetiň biri.

L

Lagl — gyzyll renkli gymmatbaha daş.
Lagnat — nälet, gargyş, käýinç.
Lahza — 1. Az salym, az pursat, göz açyp ýumasy salym. 2. Nazar, garaýyş, bakyş, gözleýiş.
Lat-Menat — yslandan öňki butparaz araplarynyň çokunan butlary.
Lazym — 1. Gerek, zerur, gerekli. 2. Musulmançylykda edilmegi hökmany hasaplanylýan iş.
Lejam — uýan, owsar, agyzzыryk.

Lek — 1. Biderek söz, samrama. 2. Sypat bolup gelende: akmak, pes, gysganç. 3. Hindi sözünden: ýüz mün, her bir zadyň ýüz mün sanysy. Lek-lek — ýüz mün- ýüz mün. Gm. topar-topar.

Leňňer — labyr (ýakor).

Lerzana — titreyän; titreme gymyldaýan; gymyldama.

Leşger — 1. Esger. 2. Goşun, orda.

Leziz — lezzetli, tagamly, datly, süýji, şirin.

Lä-ilähe illallah Muhammedur-rasulullah — Alladan başga Hudaý ýokdur. Muhammet Allanyň rasulydyr.

Läş — meýit, jeset.

Lowh — 1. Tagta, daş, ýüzüne hat ýazmak üçin ulanylýan tagta. 2. Gm. Allatagala tarapyndan ýazgyt ýazylan tagta; köplenç «lowh-u galam» şeklinde ulanylýar.

Löwläk — eger sen bolmasaň. Hylgaty löwläk — sen bolmadyk bolsaň, ýaratmazdy. Bu ýerde «Löwläke löwläke lemä halaktul-efläk» diýen kutsy hadys ýatlanylýar. Onuň manysy: «Eger sen bolmadyk bolsaň, elbetde, ýeri-asmany ýaratmazdym».

Lunda-lunda bolmak — bölek-bölek bolmak.

Lutf (Lutp) — 1. Rehimdarlyk, mähribanlyk, merhemetlilik, ýakymlylyk, ýürekdeşlik. 2. Näziklik, gозellik, ajaýyplyk. Lutp eýle — rehim etmek; kömek etmek; ýagşylyk etmek.

Lut — pygamberleriň biri; Ybraýym pygamberiň ýegeni. Lutuň häkimlik edýän şäheriniň adamlary azgynlyk edeni üçin, ol şäheri ýer ýuwudypdyr.

M

Maglum — mälim, äşgär.

Magraç — gök, asman, basgançak, beýik, dokuzynjy pelek.

Magrypat — ylym, bilim.

Magrypdan maşryga — günbatardan gündogara tarap.

Magşar — 1. Sorag edilýän gün. 2. Kyýamat, ahyret.

Mah — aý (wagt), Aý (planeta).

Mah lyka — Aý ýaly, Aý kimin, Aý dek, gözel görkli.

Mahal — wagt, pursat.

Mahlukat — döredilen, ýaradylan (adamzat we haýwanlar).

Mah-u sal — aý we ýyl.

Maksud — maksat, myrat, isleg.

Mar — ýylan.

Mat bolmak — 1. Basylmak, ýeňilmek, ölmek. 1. Mat etmek — öldürmek.

Matam — ýas, ýas tutma.

Maýyl eýlemek — meýil, meýil ediji; haýran, ýesir ediji.

Mazlum — ezilen, horlanan, zulum çekýän.
Medetkär — kömekçi, goldaýjy.
Medine — Saut Arabystan Patyşalygyndaky şäheriň ady.
Mejlis — meýlis, oturylyşyk.
Mekin-u mekan — berk, mäkäm, mäkäm ýer.
Melal — gaýgy, gam, gussa, tukatlyk.
Melamat — käýinç, gyjlat, igenç, iňirdi, teýene.
Melaýyk (bs. melek) — perişdeler.
Melul bolmak — gaýgyly, gamly, hapa bolmak.
Memleket — yurt, ülke, Watan.
Menzil (ks. menazil) — belli bir aralyk düşelge, gonalga.
Menzilhana — düşelge.
Merdi-meýdan — batyr, edermen, gaýratly, gujurly.
Mergup — söýgüli, islegli, geçginli (haryt).
Merhemet — rehimdarlyk, ýuka ýüreklilik, dözmezlik.
Mägwa (määwa) — ýer, mesgen.
Mährap — metjitde ymamynyň durup namaz okaýan ýeri.
Mährem — dost, ýakyn syrdaş.
Mälik Aždar — Mälik ibn Harys Nahaýy. Onuň lakamy Eşteridir. Hezret Alynyň ýaranlarynyň biri, arap şahyry we serkerdesi. 37-nji hijri (657-658) ýylynda hezret Aly tarapyndan Müsüriň häkimligine bellenýär. Emma Müsüre baryp ýetmänkä, oňa zäher berip öldürýärler.
Mest — serhoş.
Mezheb — gidilýän ýol, tutulýan ýol.
Miftah — açar.
Mihter — uly, beýik.
Mikaýyl — adamlaryň gündelik iýmitini ýetirýän perişdelerin biri.
Mirgazap — jellat, jezany ýerine ýetiriji.
Misgin — 1. Biçäre, garyp, gedaý. 2. Gm. Derwüş.
Misli — ýaly, kimin, dek.
Mizan — 1. Ölçeg, agram, mukdar, terezi, ululyk, dereje. 3. Eýranyň şemsi ýyl hasabynyň, ýedinji aýy (güýzüň başky aýy). 4. Ahyretde adamlaryň günäsi we sogap işleri çekiljek terezi.
Mugalla — beýik, belent, ýokary. Çarhy-mugalla — beýik çarh, asman, gök, pelek.
Mugjyza — pygamberlere berilýän adatdan daşary güýç, geň, täsin, ajaýyp.
Muhammes — baş setirli, on dört, on baş bogunly şygry formasy.
Muhaýýa — taýýar.
Muhlys — yhlas ediji, dogruçyl, tüýs ýürekden berlen.
Mukaddam — öň, öňden, bar zatdan öň.

Mumyýa — bal eredilende galýan sary reňkli madda, ol gyzdyrylanda ýumşayar. Gm. ýumşak.

Munakgaş — nagyşlanan, bezelen, beslenen.

Munys — ysnyşan, ýoldaş, dost, gürründeş.

Murtaza — 1. Saýlanan, saýlantgy. 2. Alynyň lakamy.

Musybet — gaýgy- alada, duýdansyz gelýän apat, kynçylyk.

Muşfyk — şypa beriji, kömek ediji, rehimli, mähriban, merhemetli.

Mübäriz — urşujy, söweşiji, söweşjeň.

Müberra — töhmetden günäsiz çykan, günäsizligi subut bolan, päk, arassa.

Müflis — garyp, ejiz, biçäre.

Mühterem — hormatly.

Mükerrem — hormatly, keramatly.

Mülk — 1. Eýelik edilýän zat. 2. Ýurt, ülke.

Mürze — 1. Kätip. 2. Şazada. 3. Sowatly adamyň tituly.

Mydar — güzeran, ýaşayyş, gün geçirme, töweregine aýlanýan nokat.

Myh — çüý.

Mynajat — 1. Doga. 2. Ýalbaryp, Hudaýa nalyş etme.

Mynapyk — iki ýüzli, ýaranjaň, şugul, ara bozujy.

Mysapyr — 1. Ýolagçy, syýahatçy. 2. Pakyr, biçäre, goldawsyz.

N

Nabut (näbut) **kylmak** — ýok etmek, ýoklamak.

Nagra — çirkin ses, gykylyk, gopgun.

Nagt — 1. Bar, bar bolan zat. 2. Sap, halys. 3. Gymmat baha zatlar. 4. Taýýar. 5. Häzir öwgi, taryp, waspnama, waspyny etme.

Naka — düýe, maýa, inen düýe. Nakatulla — Allanyň bagş eden düýesi. Bu ýerde Salyh pygamberiň daşdan çykaran düýesi baradaky rowaýat göz önünde tutulýar.

Nakylany — gürrüňçiler, hekaýatçylar.

Nam — at, ism. Ba namy-Allatagala — Allatagalanyň ady bilen.

Nam-u nyşana — dereksiz, atsyz-sorsuz, gördüm-bildimsiz.

Namy-Alla — Allanyň ady.

Nar — 1. Ot, ýalyn. 2. Bot. Nar (enar). 3. Gm. Ganly ýaş. 4. Dowzah ody. 5. Tagma.

Nazar — göz, göreç, oý, pikir, garaýyş.

Nebi — pygamber.

Nebsi-şeytan — şeytanyň meýli.

Nehaýat — tükeniksiz.

Nehý — gadagan, gadagan zatlar, halanmaýan, terk edilen zatlar.

Nejasat — tezek, hapa.

Nemaýan etmek — görkezmek, äşgär etmek.

Nemerse — zat, pul, haryt, aklyk we ş. m.

Nägäh — 1. Tötänden, duýdansyz, garaşylmadyk ýerden, 2. Bimahal, ýerliksiz.

Näheň — uly, ullakan, ägirt uly.

Nähr — derýa.

Nik — ýagşy, gowy, oňat. Nik kerdar — ýagşy işleri edýän, oňat gylyk-häsiýetli, güler ýüzli.

Nisar — 1. Gurban, pida. 2. Saçma, pytratma, aýak astyna taşlama.

Nogsan — kemçilik, zyýan.

Nowaz — 1. Saz, owaz. 2. Baýlyk, peýda, haýyr.

Nowazyş — söýgi, mähir, süýji söz, mylaýymlyk, sypaýylyk, gadyrdanlyk, güler ýüzlülük, mähribanlyk, hoşamaýlyk, ýagşylyk, hoşniýetlik.

Nowşirwan (Anuşirwan) — sasanylar dinastiýasyndan bolan Eýran şasy Hysrow birinjiniň (531-579) lakamy. Bu patyşa döp boýunça adalatlylygyň idealy hökmünde suratlandyrylypdyr. Gündogar hronologlary onuň adyny «adyl» («adalatly») epiteti bilen tutýarlar.

Nugman — 1. Ymam Agzamyň doly ady Abu Hanyfa Nugman ibn Sabyt. 2. Hyra patşalaryndan bolan Nugman ibn Emr-ul Kaýs Amr Lahmy 403- nji ýylda tagta çykýar. 3. Nugman ibn Munzyr 592- nji ýylda Nowşirwanyň tabşyrygy bilen emirlik derejesine ýetýär.

Nuh — rowaýatlara görä, Nuh pygamber ağaç ussaçylygy bilen meşgul bolupdyr. Adamlar onuň çagyryşlaryna gulak asmanlygy üçin, Taňrynyň buýrugy bilen gije-gündiz ýagşy ýagyp, dünýäni sil alýar. Nuh özüniň ýasan gämisine öz maşgalasyny, her hili haýwanlaryň bir jübütini mündürüp, heläkçilikden aman galýar.

Nüktedan — gepe çeper, dilewar, belet, inçe tärlere çenli bilýän, nokatma-nokat bilýän, jikme-jik bilýän, paýhasly, parasatly, ýiti adam.

Nur — ýagtylyk, yşyk, şöhle, ýalkym, parlaklyk, güneş, aýdyňlyk. Nury-hüweýda — äşgär nur, nury-sapa — sapaly nur.

Nyşana — 1. Alamat, belgi, bellik, ýadygärlik. 2. Maksat, ok atmak üçin goýulýan belgi.

O

Omar — Omar 581/591-nji ýylda Mekgede eneden bolýar. Abu Bekir ölenden soň 634-nji ýylda musulman jemagatyna baştutan bolan, hasap boýunça ikinji halyf. Ol 644-nji ýyly çenli halyflyk edipdir. Dört çaryýaryň biri.

Osman — Osman (Usman) ibn al-Affan — üçünji halyf. Ol 644-656-njy ýyllar aralygynda halyflyk edýär. Dört çaryýaryň biri. Muhammet aleýhissalamyň gyzy Rukaýýanyň ýoldaşy. Ol aýal ýogalansoň, pygamberiň

beýleki gyzy Umm Gülsüme öýlenýär. Şol sebäpli ol Zun-Nuraýyn (Goşa şamçyragyň eýesi) diýen hormatly lakama eýe bolýar. Osman pitneçiler tarapyndan Medinede öz öýünde öldürilýär.

Oşol — şol, ol.

Owwal-ahyr — öňi-soňy.

Ö

Öhde — hötde, başarnyk. Hötdesinden gelmek. (çykmak)-hötde gelmek, başarmak.

Öwlüýä — 1. Dostlar, kömekçiler. 2. Allatagala ýakyn adamlar, keramatly adamlar.

Öwsap — wasyplar, öwgüler, taryplar.

P

Paç — bir ýurda getirilýän ýa-da başga welaýata äkidilýän harytlardan alynýan salgyt, gümrük haky, hyraç, şonuň ýaly-da bir döwletiň bakna ýurtlardan alýan salgydy. Paç almak.

Pakyr — garyp, ýoksul.

Para — gynalan, ezilep, dagan, tozan.

Parsah — 6 km barabar uzynlyk ölçegi.

Patma — Muhammet pygamberiň uly gyzy. Dört çaryýarlaryň iň soňkusy, Muhammediň, doganoglany, Alynýň aýaly. Hasan bilen Hüseyiniň ejesi.

Paý — 1. Aýak, ynsanyň we haýwanyň beden agzalaryndan biri. 2. Ggadam; 3. Bir zadyň gyrasy we aşagy;

Paýyz — 1. Bolluk, nygmat, merhemet, peýda, nep. 2. Ylym, bilim.

Pazl — alym, dana, okumyş, bilimli.

Pelek — 1. Asman, gök. 2. Bagt, ykbal, täleý.

Pena — wagtlaýyn, hemişelik däl, ýok bolup gidýän, dini düşündirişe görä, şu dünýä.

Perhat — Gündogarda giň ýaýran «Şirin—Perhat» sýužetiniň baş gahrymany.

Pertow salmak — nur saçmak, ýalkym salmak.

Perwa — alada, gorky, çekinme. Perwa kylmak —alada etmek.

Perwana — kebelek.

Perwaz — uçuş, uçma, joşgun. Perwaz eýlemek — uçmak.

Perýat — gykylyk, galmagal, çirkin ses, dat-bidat

Peýam — 1. Sargyt, habar, ýüzlenme. 2. Salam, salam haty.

Peýmana — 1. Ömür jamy, peýmanasy dolmak-ölmek, ömri tükenmek. 2. Öl-çeg. 3. Şerap içilýän kâse.

Peýşin — öýle.

Peýwest — 1. Baglanan, birikdirilen, ýapyşdyrylan. 2. Goşmaça hemra.

Pähliwan — pälwan.

Piřana — 1. Mañlaý, alyn; 2. Gm. Täleý, ykbal.

Piřwaz — garşylama, öňden çykma.

Posa — ogşama, öpme. Posa almak — öpmek, ogşamak.

Puřt — 1. Arka, ýagyryny. 2. Nesil, urug, asly gelip çykyşy, 3. Goraýjy, sakçy, howandar, söýget, goldaw. 4. Bir zadyň daş ýüzi. 5. Horasanda bir şäher ady.

Puřty-penah — arka-daýanç, goraýjy, daýanç, direg.

Pür zor — güýçli, kuwwatly.

Pyrak — aýrallyk, jyda düşme.

R

Rafyk — ýoldaş, gürründeş.

Rah — 1. Ýol, ýoda. 2. Ugur, ýörelge.

Rahnema — ýol görkeziji, ýolbaşçy, ýol salgy beriji. Rahnemun — ýolbaşçy, ýol görkeziji.

Rakyp — 1. Bäsdeş. 2. Keseki, bigäne, ýat. 3. Duşman, ýow, ýagy.

Rast — 1. göni, dogry. 2. çyn.

Rawy (ks. rawyýan) — gürrüňçi, rowaýatçy, rowaýat aýdyjy. Rawyýany-ahbar — rowaýatçylaryň habar bermegi.

Raz — syr.

Rebbena — biziň Rebbimiz, eý Allamyz!

Refref — at, bedew.

Rehber — ýolbaşçy. baştutan, ýol görkeziji.

Rehmet — rehimlilik, merhemetlilik, mähirlilik, günäsini geçiş.

Renj — 1. Zähmet, jan çekme. 2. Kynçylyk, alada, azap, derdeser.

Repbil-Jelil — Beýik Alla.

Reşid — 1. Dogry ýola düşen. 2. Batyr, edermen.

Rište — 1. Bag, ýüp, tanap, tap, eriş, ýüplük, sapak. 2. Göni hatarlar, tor. 3.

Bir zadyň ulgamy (gum, dag, baýyr). 4. Kültem (pikir, waka we ş. m.). 5.

Rişme, nogta, uýan, kelleki. 6. Unaş. 7. Pudaklaýyn (iş, kārhana we ş. m.).

Rowan — ugrama, ýöreme, gitme.

Rowaýat — 1. Gürrüň. 2. Wakany düşündirmeklik, halk arasynda agza düşen söz.

Rownak — 1. Ýaldyrawuk. 2. Görklülük. 3. Ýörgürlük, ötgürlük.

Roýy-syýah — ýüzügara.

Roza — agzyňy beklemek; oraza.

Roz (Ruz) — 1. Gün, gündiz. 2. Wagt, zaman. Rozy-kyýamat — kyýamat günü. Rozy-mizan — mizan günü, ahyret günü.

Ruhy-päk — Muhammet alaýhyssalam.

Rüstem — Zalyň ogly, ep-esli bölegi türkmenlere assimilleşip giden saklaryň pälwany, Firdöwsiniň «Şanama» eseriniň baş gahrymany. Gündogar halklarynyň folklorynda we edebiýatynda batyrlygyň, gaýduwsyzlygyň, edermenligiň simwoly hasaplanýar.

Rüstemi-Dessan — Dessanyň, ýagny Zalyň ogly Rüstem.

Ryza — 1. Musa Kāzimiň ogly Abulhasan Aly şaýylaryň sekizinji ymamy 770- nji ýylda Medinede eneden bolýar. Aly ibn Musanyň lakamy «Ryzadyr». Onuň ady gysgaldylyp, «Ymam Ryza» ýa-da «Ymam aly ibn Musa-Ryza» diýlip tutulýar. 2. Razylyk, ylalaşyk.

S

Saba — 1. Daň, ertir ir bilen, daň wagty. 2. Ýakymly şemal, salkyn ýel, mylaýym şemal.

Sadyk — wepadar, dogruçyl, päk, hakyky, tüýs, berlen.

Sagadat — bagt, bagtlylyk.

Sagdy Wakgas — Muhammet pygamberiň ýaranlaryndan hem-de yslamyň meşhur we batyr serdarlaryndan biri. Gündogar edebiýatynda elaçyk, sahy, jomart adamyň simwoly hökmünde tanalýar.

Sagy — 1. Tagalla, çalyşma, jan çekme. 2. Iş, iş etme 3. Ylgamak (haja degişli).

Sahaba — Muhammet pygamberi gören onuň ýaranlary we egindeşleri.

Sahyp — 1. Eýe, hojaýyn. 2. Ýokary wezipedäki şahs. 3. Dost, ýar. Sahyp-tämiz — tämizlik eýesi.

Sahypkyran — 1. Bagtly, öňişli, sähetli gün doglan. 2. Eýran patyşalarynyň epiteti — ýyldyzlaryň biri-birine gabat gelýän wagtynda doglan.

Saky — 1. Meýlisde käselere şerap guýup paýlaýan adam. 2. Suw paýlaýan, suw berýän. Sakyýy-Köwser — köwser sakçysy, jennet çeşmesiniň suwuny paýlaýan.

Salamat — 1. Sag, saglyk, her kemçilikden, aýypdan we nähoşlukdan päklik. 2. Howpsuzlyk. 3. Gutulma, halas bolma.

Salawat — Muhammet alayhyssalama we onuň maşgalasyna edilýän doga.

Sallallahy alayhy wesellem — Muhammet pygamberiň ady tutulandan soň aýdylýar. Hudaý ony şöhratlandyrsyn we oňa rahatlyk bersin.

Salyh — Gurhanda ady geçýän pygamberleriň biriniň ady.

Samsam — kesgir gylyç, ýiti gylyç; egrelmeýän gylyç.

Sarsaýyl — köne düşüňjelere görä, Ýeriň eýesiniň ady. Derýalaryň eýesiniň ady bolsa Karkaýyldyr.

Saýawan — 1. Elde göterilýän saýawan. 2. Bassyrma, telär, gapylaryň üstünde artdyrylýan kölegelik.

Saýyl — dilegçi.

Seda — ses, owaz.

Seddi-rah — ýoluň böwedi, päsgelçilik, päsgelçilik zolagy, barýer.

Selman — Selman Parsy. Muhammet pygamberiň iň ýakyn sahabalaryndan biri.

Sema — asman, gök, pelek. Arzy-sema — Ýer we gök, ýer we asman.

Semer — 1. Miwe, hasyl, iýmit. 2. Agşam, oturylyşyk agşamy, agşamky gürrüň. 3. Gije garaňkylygy. 4. Netije.

Seňgi-hara — daş, daşyň bir görnüşi, granit.

Serasym — haýran, aljyraňny, özüni ýitirmeklik.

Serçeşme — çeşmäniň gözbaşy, gözbaş.

Serenjam — 1. Ahyr, soň, gutaryş. 2. Tertip, düzgün.

Sergeşte — sergezdan, ykmanda, başy çasan, ugruny ýitiren.

Sermaýa — özen, esas, düýp .

Serwer — serdar, başlyk, ýolbaşçy, görnükli şahsyýet, baştutan, aga, eýe, jenap.

Serw — uzyn boýly owadan agaç. Serwi- nüz — owadan, görmegeý, gözəl.

Serwi-kaddy — boýy serwi agajy ýaly dim-dik we uzyn.

Setdar-uýup — aýyplary örtüji, kemçilikleri ýapyjy, Alla, Taňry, Hudaý.

Seýr — seýil, gezme, tomaşa etme, gezelenç etme, aýlanma, syýahat etme.

Sezewar — 1. Mynasyp, laýyk. 2. Uçrama, duçar bolma.

Sidretil-muntaha — behiştde ýa-da ýedinji gat asmanda bolan bir agaç.

Sim-u zer — kümüş we gyzyl.

Soltanat — häkimiýet, hökümdarlyk.

Sorak (surag) — yz.

Söwda — 1. Alyş-beriş. 2. Gm. Waka, derdeser, hyýal, söýgi.

Subh-u şam — ertir-agşam, gije-gündiz.

Sud — 1. Nep, peýda, haýyr. 2. Gazanç, girdeji.

Sunmak — bermek; uzatmak, hödürlemek.

Suwara — atly, ulagly.

Suýy-sema — göge tarap, asmana tarap.

Süleýman (Solomon) — b. e. öň 965-928-nji ýyllarda Ysraýyl-Ýehudy patyşalygynyň şasy. Dawudyň ogly. Pygamberleriň biri. Ol ähli janly-jandaryň patyşasy bolup, olaryň diline hem düşünipdir.

Sünnet — Muhammet pygamberiň sözleri we işleri, eýerilýän ýol.

Süreýi-«Hel eta» — Gurhanyň 88-nji «Gaşyýe» süresiniň ilkinji aýatynyň başky sözi.

Syddyk — 1. Dogruçyl, wepadar. 2. Abu Bekiriň ady.

Sydky — dogruçyllyk, ynanç, çyn, hakykat, päk ýüreklilik. Sydky-dil — çyn ýürekden, çyndan, örän, yhlasly.

Syhr — jady, jadylamak, hile etmek, jadygöýlük etmek.

Sylah — ýarag.

Syna — 1. Gursak, kükre, göwüs. 2. Ýürek. Synaýy-çäk — ýaraly syna.

Syndyrmak — döwmek, bozmak, dänmek.

Sypahsa — serkerde.

Sypat — 1. Sypat. 2. Häsiýet. 3. Keşp, daş görnüş.

Syrat — ahlak, bir adamyň ruhy haly, gylyk-häsiýet.

Syrry-nahan — gizlin syrlar. Ser.Syrry-pynhan — gizlin syrlar.

Syýah — gara.

Ş

Şafkat — rehim, nebis agyrma.

Şahana lybas — şalara mynasyp egin-eşik.

Şahy-älem — älem şasy.

Şahymerdan — 1. Mertler şasy, adamlar şasy. 2. Alynyň ady.

Şahynşah — şalaryň şasy.

Şam-u säher — gije-gündiz, ertir-agşam.

Şaýet — belki, ähtimal, mümkin.

Şemgun — Isa pygamberiň ýaranlarynyň biriniň ady.

Şemi-göwher — göwher şemi. Muhammet pygamber.

Şems — gün. Şemsi-zyýa — günün ýagtylygy.

Şemsir — gylyç.

Şepagat — biriniň etmişini geçirtmek üçin ara düşmeklik, goraýjylyk, araçylyk, haýyş, towakga.

Şeraban tahir — (olara) arassa şerbet berer. Gurhanyň 76-njy süresiniň 21-nji aýatyndan.

Şerapat — 1. Abraý, hormat. 2. Ululyk, mertebe, dereje.

Şerbet — miwäniň suwundan edilýän süýji içgi.

Şergi-ehkam — şerigatyň düzgüni, kanuny.

Şähr — şäher.

Şähriýar — patyşa, hökümdar, hojaýyn.

Şikwe — şikaýat, zeýrenmek.

Şir endam — şir beden.

Şiri-Derga — Dergähiň şiri, Allanyň arslany. Şiri-Jepbar — Allanyň şiri.

Şiri-žiýan — arlap duran arslan, kükräp duran şir, ýyrtyjy ýolbars, gorkunç ýolbars.

Şiş — pygamberiň ady.

Şöwket — ululyk, haşamatlylyk, dabara, mertebe.

Şugaýb — pygamberleriň biri. Ol örän hoş owaz we dilewar bolupdyr. Musa pygamber onuň gyzy Sefurany bilen durmuş gurupdyr.

Şujagat — batyrlyk, gaýduwsyzlyk, edermenlik.

Şükri-lilla — şükür Alla üçindir.

Şundag — şeýle, şunuň ýaly.

Şuryş — gowga, gozgalaň, tolkun, joşgun.

T

Tabyg — boýun egdirmek, tabyn etmek, boýun sundurmak.

Tagajjup — geň galma, haýran galma.

Tagat-ybadat — 1. Tabyn bolma, boýun egme. 2. Namaz okap hem-de dürli dini kada-kanunlary ýerine ýetirip, Hudaýa gulluk etme.

Taglym (tälim) — öwrenme, öwretme, okatma. Taglym bermek — öwretmek, sapak bermek, tälim bermek.

Tagrypat — taryplar, öwgüler.

Tagzym — towazyg kylmak — hormatlamak, kiçigöwünlilik, baş egmek.

Tahammul — çydama, kynçylyga döz gelme, takat etme. Tahammyl kylmak — sabyr etme, takat etme, dözme, çydama, oňuşma.

Takdyr — kysmat, täleý, ýazgyt, maňlaý, ykbal. Takdyry-Huda — Hudaýyň ýazgydy.

Taksym — şaýlama, paýlanyşyk. Taksym kylmak — bölüşmek, paýlaşmak, tereke etmek (adam ölende, ondan galan baýlykdan, emläkden, degerli adamlara ýetdik hakyny bölüp berme).

Talyp — 1. Isleýän, talap edýän, jan çekýän, gözleýän. 2. Okuwçy, talyp.

Tamalluk — ýaranjaňlyk, ýallaklamaklyk, ýaramsaklyk, ýalynjaňlyk.

Tamam — hemme, бүтін, gutarnykly, tutuş, soňy.

Tarahhum — rehim etmek, ýürek awlamak, haýpyň gelmek.

Taryk — ýol, ýörelge, ýoda.

Taryp — taryp, öwgi. Taryp-u townsyp — taryp we öwgi.

Tasadduk — sadaka berme, gurban etme, haýyr etme, hudaý ýoly.

Tasma — inçe, uzyn edilip gyýlan ham, gaýyş.

Teberzin — derwüşleriň ýarym aý şekilli paltasy, (asyl manysy «eýerden asylýan palta» diýmekdir.)

Tekellüm — söz, sözleýiş, gepleýiş, gürrüň.

Tekýe — daýanç, söýeg.

Temenna eýlemek — towakga, haýyş etmek.

Temmet — soňy.

Tenha — ýeke, täk, bir.

Terzi — 1. Tär, usul. 2. Şekil, gylyk. 3. Hil. 4. Hyrsyz, rehimsiz, agyr, kyn.

Teşne — suwsuzlyk.

Tähsin — sag bolsun aýtma, berekella diýmeklik, makullama, öwme, magtama.

Tokuş — giňişlik.

Towazzyg — kiçi göwünlilik, özüni kiçi tutmaklyk.

Töwekgel — tama, ynam, umyt.

Töwella — ýalbarma, haýyş, dost tutma.

Töwellüt — dogulan, dogma.

Tufaýl — 1. Çagyrylmadyk myhman, parazit. 2. Zerarly, arkaly, üsti bilen.

Tur — Sina ýarymadasynda bir dagyň ady.

Türpe — ajap, täsin.

Tymsal — 1. mysal, nusga, nemuna. 2. heýkel, surat, şekil.

U

Uftada — ejiz düşen, hor düşen biçäre galan, ýalňyz.

Uhut — Medinäniň golaýyndaky bir dagyň ady.

Usýan — 1. Günä, ýazyk. 2. Joşgun.

Uzrhah — ötünç soraýan, günäni geçmegi haýyş edýän.

W

Wa eýlemek — açmak, ýazdyrmak, boşatmak.

Wajyp — hökmany ýerine ýetirilmeli zat. Wajyp el-wujud — barlyk üçin hökmany (Hudaý).

Wahyt — bir, ýeke täk, Alla.

Wallahu aglam bis-sowap — dogrusyny Alla bilýär.

Wamyk — Uzra — «Wamyk — Uzra» dessanynyň baş gahrymanlarynyň ady.

Wasl — gowuşma, duşma, birikme.

Waweyleta — (ümlük) haýp, arman, wah!

Wazzuha — 1. Aýdyň, açyk, nurly. 2. Anyk, şübhesiz, ikuçsyz. 3. Daň ýyldyzy, Gurhany Kerimiň 93-nji süresi

Wehm — gorky, heder, howply.

Welez-zallyn — «gazabyňa uçranlaryň we azaşanlaryň ýoluna gönükdirme».

Fatyha (Alham) süresiniň soňy aýatyndan bölek.

Widag — hoşlaşmak.

Y

Ybadat — Allatagalanyň buýruklaryny ýerine ýetirmek we Oňa gulluk etmek.

Ybraýym — Gurhanda ady geçýän pygamber bolup, Halyl lakamly ýagny «Allanyň dosty». Ogly Ysmaýyl bilen ol Mekgede Kábäni bina edýär.

Butparazlyga garşy hereket edeni we buthanadaky butlary döweni üçin, Babyl (Wawilon) hökümdary Nemrut birinji Ybraýymy oda taşlaýar. Emma ot ony ýakman, gaýtam bir gülzarlyga öwürýär.

Ygtykat — ynanç, ynam, uýma, dine tüýs ýürekden berilme.

Yhtyýat — ätiýaç, habardar bolmaklyk.

Ylgar — öňdäki, hüjüm edýän.

Ylm-u kemalat — ylym taýdan kemal tapan, ýetişen.

Ylmy-hal — Hudaýy tanamak ylmy, yşk, ylmy, mistika. Ylmy-hal ylmy Hudaýy tanamak we oňa birleşmek gepleşik arkaly däl-de, güýçli hyjuw we tüýs ýürekden Alla berilmek arkaly mümkin bolýar.

Ylmy-kal — din, şerigat, akyl ýetirip bolýan zatlar hakyndaky ylym.

Ylýas — pygamberiň biri.

Ymam Hasan — Aly ibn Abu Talybyň Muhammet pygamberiň gyzy Patmadan bolan ogly. 661-nji ýylda Aly öldürilenden soň, Hasan Yrakda halyf diýlip yglan edilýär. Ömrüniň ahyrynda ol Yragy taşlap, Medinede ýaşamaga mejbur bolupdyr. Ol 669-njy ýylda 45 ýaşynyň içinde Medinede aradan çykypdyr (rowaýata görä zäherlenipdir). Şaýylar onuň ölümi üçin onuň dawagäri Muawiýäni günäkärläpdirler we şepdip, Hasan «beýik ejir çekiji» hasaplanypdyr.

Ymam Hüseyin — Aly ibn Abu Talybyň Muhammet pygamberiň gyzy Patmadan bolan kiçi ogly. 680-nji ýylyň 10-njy oktýabrynda Kufa şäheriniň ýerli hökümdary Hyjazdanyň nökerleri tarapyndan Kerbala çölünde öldürilýär.

Ymarat etmek — 1. Bina etmek, abat etmek, düzetmek. 2. Abat, jaý, öý, bina.

Yns-u jyns — ynsan we jynlar.

Yrag — daş, uzak.

Yshak — Ybraýym pygamberiň ogly, Ýakubyň kakasy.

Ysmaýyl — pygamberiň biri.

Ysrapyl — dört perişdäniň biri, ol ahyrzaman bolanda, suruny (surnaýyny) çalmaly. Suruň (surnaýynyň) sesini eşiden ähli ölüler direlmeli.

Ystyganat — kömek, ýardam, goldama;

Ystykbal kyl — garşylamak, öňünden çykmak.

Yşarat — üm, ümleme.

Ytap — azap, ejir.

Yzhar — görkezme, bildirme.

Yztyrap — aljyraňňylyk, tolgunmak, özüni ýitirmek, ýaýdanmak, ikerjiňlenmek howsala, ynjalykdan gaçma.

Yzzat — sylag, hormat, şan.

Ý

Ýa — eý.

Ýa halaýyk — eý adamlar.

Ýa Kadyry-Jepbar — eý Kadyr Alla.

Ýa Rahman — eý Alla.

Ýa Wakyfy-Esrar — eý, gizlin zatlary, syrlary bilýän, Alla.
Ýahýa — Zekeriýa pygamberiň ogly. Ol hem pygamber.
Ýakup — Pygamberleriň biriniň ady. Ýshak pygamberiň ogly, Ýbraýym pygamberiň agtygy, Ýusup pygamberiň kakasy.
Ýañlyg — ýaly, kimin, dek.
Ýasawul — 1. Ýoly saklaýan atly. 2. Garawul, tertip-düzgüne seredýän, serenjam beriji.
Ýegsan — deň, barabar, birmeňzeş.
Ýek dest — ýekelli.
Ýezdan — Alla, Taňry, Hudaý. Şiri-Ýezdan — Allanyň şiri, Taňrynyň arslany. Hezreti Alynyň lakamy.
Ýunus — pygamberleriň biriniň ady.
Ýusup — Ýakup pygamberiň ogly. «Ýusup-Züleyha» sýužetiniň baş gahrymany.

Z

Zag — 1. Gara. 2. Gök, mawy (göz hakda). Zag çeşm — gök göz.
Zahyr — 1. Daşky görnüş. 2. Mälim, äşgär, belli, aýan.
Zarp — urgy, güýç. Zarby-desti — güýç-kuwwat, el güýji.
Zary-girýan — 1. Aglaýan, eňreýän, gözýaş dökýän. 2. Ejiz, pahyr.
Zeberdest — 1. Ezber, ýeser, zor, başarlaň. 2. Pälwan.
Zekeriýa — pygamberleriň biri. Ol b. e. alty asyr ön ýaşap geçipdir. Şeýtanyň aldamagy zerarly, duşmanyndan gaçyp, bir agajyň köwegine girip ýatyrka, byçgy bilen ony kesipdirler.
Zemin — ýer, toprak, gum.
Zeňňi — garaýagyz adam.
Zer — altyn, gyzyt.
Zeragat — ýerleri ekişe taýýarlamak, ýerleşdirmek, bejermek.
Zerer — zyýan, päsgel, zeled.
Zerre — her bir zadyň iň ownuk bölejigi.
Zikri-Alla — Allanyň adyny ýat etme.
Zikri-sena — yzygiderli doga okama, şükür etme.
Zowk — 1. Höwes, hyjuw. 2. Keýp, hezillik, inçe duýgy.
Zulmat — garaňkylyk, tümlük.
Züljelal — Beýikleriň beýigi, Allatagalanyň ady.
Zülpükar — Alynyň meşhur gylyjynyň ady.
Züleyha — Müsür häkimi Ýusup pygamberiň aýaly. Bu rowaýat esasynda Gündogar edebiýatynda ençeme hekaýa, poema, dessan ýazylypdyr. Şolaryň biri hem XVII—XVIII asyr türkmen klassyk şahyry Nurmuhammet Andalypdyr. Onuň «Ýusup — Züleyha» dessanynyň baş gahrymany.

Zürýat — bala-çagalar, perzentler, nebereler. Bu söz köplük sanda bolsa-da türkmen dilinde birlik san şeklinde ulanylýar.

Zyban — dil, söz.

Zynat — bezeg, gözellik, owadanlyk.

Zynhar — 1. Ägä, seresap bolma. 2. Gaçybatalga, goranyş. 3. Häzir bol, seresap bol, huşgär bol. 4. Dözmezlik, günä geçme, bagyşlama.

Zynjyry-nisbet — degişlilik zynjyry, nesil-daragt zynjyry.

Zyýada — artyk.

Zyýarat — tagzym etmek, baryp görmek.

NURMUHAMMET ANDALYP

Baba Röwşen

Çapa taýýarlan **Rahymämmet Kürenow**

Çap etmäge rugsat edildi 1.12.2010. Möçberi . Ofset kagyzy. Times New Roman garniturasy. Ofset çap ediliş usuly. Çap listi . Sany.
Sargyt №.

A-50084 .

Türkmenistanyň Ylymlar Akademiýasynyň

Milli golyazmalar instituty.

744000, Aşgabat, Puşkin köçesi, 13A.